

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาชีวิตเพราะเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “ศึกษา” ซึ่งตรงกับคำในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “สิกขา” หมายถึง การศึกษา (Training) พระพุทธศาสนาถือว่าหลักของสิกขานี้เป็นหลักธรรมที่มีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๑ มีพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุ ๕๐๐ รูป ความตอนหนึ่งว่า “เรารู้วิธีถอนลูกศรคือกิเลสแล้ว จึงชี้บอกทางนี้แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินตามทางนี้แล้ว พังพินิจอยู่ จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้”^๒ จากพุทธพจน์นี้ทำให้ได้ทราบว่าแนวทางทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วส่วนการนำเอาแนวทางทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในหลักคำสอนเหล่านั้นมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังเช่นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ที่จะนำมาศึกษาต่อไปนี้ จึงเป็นเรื่องของพุทธบริษัททั้งหลายจะต้องนำมาศึกษาและลงมือปฏิบัติการด้วยตัวเองเท่านั้น

แนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจากสถานศึกษาเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมามีเป้าหมายให้เป็นแหล่งสำหรับฝึกฝนพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักของไตรสิกขาที่มีมาแต่เดิมคือมีเป้าหมายในการพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นในการบริหารสถานศึกษาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จึงควรนำแนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา มาเป็นหลักในการบริหารสถานศึกษา โดยบูรณาการเข้าไว้ในปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย เป้าหมาย และกลยุทธ์ ของสถานศึกษาอันจะเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้สถานศึกษาดำเนินก้าวหน้าไปสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ การนำเอาหลักไตรสิกขามาใช้บูรณาการเข้ากับการบริหารสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐาน สวัสดิการ บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และงบประมาณ เป็นต้น ก็ จะทำให้การบริหารสถานศึกษา

^๑ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

^๒ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๕-๒๗๖/๑๑๗.

ได้รับผลสำเร็จสอดคล้องกับ ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย เป้าหมาย และกลยุทธ์ ของสถานศึกษาที่กำหนดไว้ได้

การบริหารสถานศึกษาในช่วงที่ผ่านมาได้ประสบกับปัญหาหลายด้าน เช่น ขาดการ นำเอาแนวคิดการบริหารการศึกษาตามหลักไตรสิกขา มาเป็นใช้เป็นหลักในการ กำหนด ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย เป้าหมาย กลยุทธ์ อัตลักษณ์ และ เอกลักษณ์ในการบริหาร สถานศึกษา จึงไม่สามารถทำให้มีกลไกสำคัญที่จะนำพาให้ดำเนินก้าวหน้าไปสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ ไม่สามารถนำเอาหลักไตรสิกขามาปรับใช้กับการบริหารสถานศึกษาด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐาน สวัสดิการ บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และงบประมาณ เป็นต้น และไม่สามารถ ผสมผสานแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูล แนวทางดำเนินงานจัด การศึกษา ภายใต้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อให้ได้รับผลสำเร็จที่สอดคล้องกับ ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย เป้าหมาย กลยุทธ์ อัตลักษณ์ และ เอกลักษณ์ ของสถานศึกษาที่กำหนด ไว้ได้

ดังนั้น พ.ศ. ๒๕๕๔ รัฐบาลได้มีเจตนารมณ์ ที่จะนำการเรียนรู้การสอนพระพุทธศาสนา เข้ามาไว้ในโรงเรียนในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงได้จัดประชุมปฏิบัติการที่มหาวิทยาลัยราช ภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ภายหลังจากประชุมในครั้งนั้นแล้ว กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนวิถิพุทธขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๕^๓ ซึ่งโรงเรียนวิถิพุทธนี้ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปแต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการ บริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมี เมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถิพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วน ใหญ่แต่เดิมมาใช้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนิน ชีวิตทุกด้าน โดยหวังจะทำให้การจัดการศึกษาเข้าสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ แต่การเข้าร่วมโครงการ ของโรงเรียนวิถิพุทธส่วนมากก็ได้ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน คือ ยังขาดความเข้าใจการบริหาร สถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และขาดการนำทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ดำเนินการตามหลัก ไตรสิกขาอย่างบูรณาการและเป็นรูปธรรม

ในช่วงเริ่มต้นที่กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนวิถิพุทธขึ้นมานั้นผู้วิจัยมี ส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการนี้ในฐานะเป็นวิทยากรผู้ให้การอบรมผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการ ศึกษา ของสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสุรินทร์และ บุรีรัมย์ แต่ในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธนั้น ยังขาดโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำที่ จะนำมาเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม เนื่องจากในช่วงนั้นในเขตจังหวัดสุรินทร์และ

^๓ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

บุรีรัมย์ ยังไม่มีสถานศึกษาใดได้จัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธประสบผลสำเร็จพอที่จะนำมาเป็นแบบอย่างได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงทำให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาที่เข้าร่วมในโครงการขาดความมั่นใจในการดำเนินการเป็นอย่างมาก ต่อมาสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ได้ดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๖ มีโรงเรียนวิถีพุทธในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ บางโรงเรียนได้มีการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติจากสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเกิดขึ้นหลายโรงเรียน

ผู้วิจัยเห็นว่าหากได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ดังกล่าว จะทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และแนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการนำไปแก้ปัญหาและพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในจังหวัดสุรินทร์บุรีรัมย์ และในที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ เมื่อเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับดังกล่าวจึงมีความสนใจทำวิจัยเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Research Methodology) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในแต่ละด้านไว้ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร ได้แก่ ๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) ด้านเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสารทางวิชาการที่นักวิชาการได้นำเสนอไว้ในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

๑.๓.๒ ด้านกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรของสถานศึกษา พระสงฆ์ และผู้ปกครองนักเรียน ในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ที่ผู้วิจัยเลือกมาใช้ในการศึกษา

๑.๓.๓ ด้านเนื้อหาของการวิจัย ประกอบด้วย ๑) การศึกษาสภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๒) ผลสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ และ ๓) แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธ

๑.๓.๔ ด้านระยะเวลาในการวิจัย เริ่มดำเนินการในปีการศึกษา ๒๕๕๕ และระยะเวลาสิ้นสุดของโครงการวิจัยภายในปีการศึกษา ๒๕๕๖

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๒.๑ สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ควรเป็นอย่างไร

๑.๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักปฏิบัติศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานทุกด้าน มี ๓ อย่าง ได้แก่ สีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา

ศีลสิกขา (ศีล) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา ให้เรียบร้อยดีงาม อันเป็นระเบียบหรือข้อปฏิบัติที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม เน้นการใช้ทรัพยากรทางการบริหารทุกด้านให้เป็นกัลยาณมิตร เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตรสถานศึกษา สื่อและแหล่งเรียนรู้ สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ และงบประมาณ เป็นต้น รวมเรียกว่า “ศีลสิกขา” ที่จะก่อให้เกิดหรือพัฒนาที่เรียกว่า “ภาวิตกายและภาวิตศีล”

จิตตสิกขา (สมาธิ) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิต ให้มีคุณธรรม เป็นจิตที่หนักแน่น มั่นคง เป็นสมาธิ อันเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานด้านการพัฒนาจิตใจของบุคลากรและนักเรียนในสถานศึกษาให้เป็นผู้มี *สมรรถภาพจิต* คือ จิตมีความสามารถ เช่น คิดเก่ง คิดได้แคล่วคล่อง คิดได้เร็ว *คุณภาพจิต* คือ จิตมีคุณธรรม เช่น ขยันหมั่นเพียร อดทน มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวม และ *สุขภาพจิต* คือ จิตมีความสุข เช่น สดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส โล่ง สบาย เป็นต้น รวมเรียกว่า “จิตตสิกขา” ที่จะก่อให้เกิด “ภาวิตจิต”

ปัญญาสิกขา (ปัญญา) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกปรือปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริง อันเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ครอบคลุมการดำเนินงานด้านการพัฒนาปัญญาของบุคลากรและนักเรียนในสถานศึกษาให้เป็นผู้มี *สัจญา* เช่น ความจำได้ หมายถึง *ทัญญู* เช่น ความเข้าใจนำไปใช้ วิเคราะห์ วิจักษ์ สัจเคราะห์ ประเมินค่าได้ หรือ *ญาณ* เช่น ความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริง จัดการได้ถูกต้อง ปลอดพ้นจากปัญหาโดยสิ้นเชิง เป็นต้น รวมเรียกว่า “ปัญญาสิกขา” ที่จะก่อให้เกิด “ภาวิตปัญญา”

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการพัฒนาสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดหมายตามที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญ คือ ผู้บริหาร

สถานศึกษา โดยมีบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ครู บุคลากรของโรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และ ชุมชน โดยประยุกต์ใช้หลักการบริหารแบบพัฒนาตามกระบวนการ PDCA ของเดิม ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ ๑) P = Plan หมายถึง การวางแผน D = Do หมายถึง การนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติ C = Check หมายถึง การตรวจสอบ หากพบว่ามีปัญหาก็จะนำไปสู่การแก้ไข A = Act หมายถึง การนำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่

สภาพปัจจุบัน หมายถึง บริบทปัจจุบันของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๔ ด้าน คือ ๑) ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๒) การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๓) ผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และ ๔) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในบริบทความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ ด้วยการบริหารตามหลัก PDCA การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน SBM ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ ๑) วิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน ๒) กำหนดวิสัยทัศน์เป้าหมาย ๓) กำหนดกลยุทธ์ วางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ ๔) ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ ๕) ประเมินตนเองหรือประเมินภายใน ๖) รายงานประจำปีหรือรายงานการประเมินตนเอง

ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง ประวัติโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตพื้นที่สถานศึกษาให้บริการ และสภาพทั่วไปของสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

การบริหารจัดการศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีโครงสร้างการบริหารงาน มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย อัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา มีแนวทางพัฒนาและกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และมีการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา โดยประยุกต์ใช้หลักบริหารตามกระบวนการ PDCA และการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน SBM

ผลสำเร็จการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา หมายถึง ผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ต่อไปนี้ คือ โรงเรียนบ้านชะเนง โรงเรียนบ้านท่าศิลา โรงเรียนบ้านเสกกอง โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้อง โรงเรียนบ้านหนองรักษ์ โรงเรียนบ้านโคกยางหนองตาสี และโรงเรียนบ้านหนองตัว ตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ด้านผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ. ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในบริบทความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง บริบทของสถานศึกษาและบริบทของชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่และให้บริการ

ผลของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา หมายถึง ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๓ ด้าน คือ ๑) ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ๒) ผลสำเร็จตามผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ. และ ๓) ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง ลักษณะความเป็นตัวตนเฉพาะของโรงเรียนวิถิพุทธ ได้แก่ ผลสำเร็จตามจุดเน้นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ด้านกายภาพ

ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน และด้านความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาและความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน

ด้านกายภาพ หมายถึง ภายในสถานศึกษามีการจัดสภาพด้านกายภาพ ๗ ประการ ดังนี้ คือ ๑) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน ๓) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน ๔) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาθεธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่าง ๆ ๕) มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น ๖) มีห้องพระพุทธรูปศาสนา หรือลานธรรม ๗) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%

ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร หมายถึง นักเรียน ครู ผู้บริหาร ในสถานศึกษามีพฤติกรรม ๕ ประการ ดังนี้ คือ ๑) รักษาศีล ๕ ๒) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ๓) ก่อนรับประทานอาหารมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ ๔) ประหยัด ออม ถนอมใช้เงิน และสิ่งของ ๕) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ หมายถึง สถานศึกษาจัดให้มีกิจกรรมประจำวันพระ ๔ ประการ ดังนี้ คือ ๑) ใส่เสื้อสีขาวทุกคน ๒) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ ๓) รับประทานอาหารมังสวิรัต ในมื้อกลางวัน ๔) สวดมนต์แปล

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ หมายถึง สถานศึกษามีการส่งเสริมวิถีพุทธ ๘ ประการ ดังนี้ คือ ๑) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน ๒) ไม่ดูด่านักเรียน ๓) ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน ๔) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึกเช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี ๕) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี ๖) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสอบได้ธรรมะศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย ๗) บริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทุกครั้ง ๘) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการเรียนการสอน หมายถึง สถานศึกษามีกิจกรรมการเรียนการสอน ๕ ประการ ดังนี้ คือ ๑) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้าและบ้าย ทั้งครู และนักเรียน ๒) บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ๓) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ๔) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ๕) ครู ผู้บริหารและนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

ด้านความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาและความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน หมายถึง ความคิดเห็นและความพึงพอใจที่มีต่อการบริหารสถานศึกษาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน ซึ่งประเมินโดยใช้แบบสอบถาม

ผลสำเร็จตามผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ. หมายถึง สถานศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำที่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐานการศึกษาจาก สมศ. แล้ว จัดแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ผ่านการรับรองมาตรฐานสถานศึกษาภายนอกกรอบสอง และกลุ่มที่ผ่านการรับรองมาตรฐานสถานศึกษาภายนอกกรอบสาม

ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา หมายถึง สถานศึกษาได้ประสบผลสำเร็จใน ๒ ด้าน คือ ด้านสถานศึกษาและด้านชุมชน

แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา หมายถึง แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนวิถีพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๓ ด้าน

คือ ๑) แนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ๒) ด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และ ๓) ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

ด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง แนวทางพัฒนาตามอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร ๓) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ๔) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และ ๕) ด้านการเรียนการสอน

ด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา หมายถึง แนวทางพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ. ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านผู้เรียน ๒) ด้านการจัดการศึกษา ๓) ด้านคุณภาพการสร้างสรรค์แห่งการเรียนรู้ ๔) ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา ๕) ด้านมาตรการส่งเสริม ในแต่ละด้านมีความหมาย ดังนี้

ด้านผู้เรียน หมายถึง แนวทางพัฒนาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียนของสถานศึกษา ตามที่ สมศ. ระบุไว้ในมาตรฐานที่ ๑-๖ คือ มาตรฐานที่ ๑ ผู้เรียนมีสุขภาวะที่ดีและมีสุนทรียภาพ มาตรฐานที่ ๒ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มาตรฐานที่ ๓ ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานที่ ๔ ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีสติ สมเหตุผล มาตรฐานที่ ๕ ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มาตรฐานที่ ๖ ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

ด้านการจัดการศึกษา หมายถึง แนวทางพัฒนาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ตามที่ สมศ. ระบุไว้ในมาตรฐานที่ ๗-๑๒ คือ มาตรฐานที่ ๗ ครูปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ ๘ ผู้บริหารปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ ๙ คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้บริหาร ชุมชน ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ ๑๐ สถานศึกษามีการจัดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน มาตรฐานที่ ๑๑ สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพ มาตรฐานที่ ๑๒ สถานศึกษามีการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ด้านคุณภาพการสร้างสรรค์แห่งการเรียนรู้ หมายถึง แนวทางพัฒนาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ตามที่ สมศ. ระบุไว้ในมาตรฐานที่ ๑๓ คือ สถานศึกษามีการสร้าง ส่งเสริมสนับสนุน ให้สถานศึกษาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา หมายถึง แนวทางพัฒนาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ตามที่ สมศ. ระบุไว้ในมาตรฐานที่ ๑๔ คือ การพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตาม วิสัยทัศน์ ปรัชญา และจุดเน้นที่กำหนด

ด้านมาตรการส่งเสริม หมายถึง แนวทางพัฒนาตามกรอบการประเมินมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ตามที่ สมศ. ระบุไว้ในมาตรฐานที่ ๑๕ คือ การจัดกิจกรรมตามนโยบาย จุดเน้น แนวทางการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาและส่งเสริมสถานศึกษาให้ยกระดับคุณภาพสูงขึ้น

ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา หมายถึง แนวทางพัฒนาทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านสถานศึกษาและด้านชุมชน

โรงเรียนวิสุทธิพุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปแต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ

โรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ หมายถึง โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ที่ศึกษานิเทศก์ได้ให้ความเห็นว่า เป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธที่จัดการศึกษาได้ดีในอันดับต้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยเลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาเพียงเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาละหนึ่งโรงเรียน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๖.๑ แนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญเพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพุทธศาสนา เรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ผู้มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของหลักไตรสิกขาหรือศึกษาในทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนมากขึ้น แนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นอย่างไร เราจะได้ศึกษารายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๖.๑.๑ ความหมายของไตรสิกขา คัมภีร์พระไตรปิฎกได้บันทึกเกี่ยวกับความหมายของไตรสิกขาไว้ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย สิกขามีอยู่ ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา”^๔ และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ สิกขาสาม หรือข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีลสมาธิ ปัญญา^๕ คำว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ คำว่า สิกขา แปลว่าการศึกษา การสำเหนียก การฝึกฝึกปรือ ฝึกอบรม ได้แก่ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน สิกขามีความหมาย ดังนี้ ๑) อธิศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ ๒) อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมทางจิต การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ ๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ นี่เป็นความหมายอย่างคร่าว ๆ ถ้าจะให้สมบูรณ์ ก็ต้องให้ความหมายเชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายด้วยโดยเติมข้อความแสดงลักษณะที่สัมพันธ์

^๔ อด.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

กับจุดมุ่งหมายต่อท้ายสิกขาทุกข้อ ได้ความตามลำดับว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามองมนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง เมื่อความหมายแสดงความมุ่งหมายได้ชัดเจนแล้ว ก็จะทำให้มองเห็นสาระของไตรสิกขาในแต่ละข้อได้ชัดเจนตามไปด้วย^๖

สรุปความหมายของไตรสิกขาได้ ๒ ประการ คือ ๑) ความหมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่างได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ๒) ความหมายที่เชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมาย หมายถึง การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามองมนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง

๑.๖.๑.๒ ความเป็นมาของหลักไตรสิกขา จากการสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นมาของหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎกเบื้องต้นพบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้ คือ ในวัชชีปุตตสูตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท ๑๕๐ ทียกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่าเธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา ๓ แล้วก็สามารถละราคะ โทสะ และโมหะได้ อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก^๗

อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ทุติยสิกขัตตยสูตร มีใจความสำคัญ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา ๓ ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า สิกขาบท ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล...สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากกามทั้งหลาย...บรรลุดุจถุณยานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธฺิเพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา^๘

อีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุมีสีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมตสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง สิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตรายปรินิพพานบ้าง อุปหัจจปรินิพพานบ้าง อสังขารปรินิพพานบ้าง สสังขารปรินิพพานบ้าง อุทังโสโต อภินิพพานคามิบ้าง เมื่อละสังโยชน์ ๓

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๓-๖๐๔.

^๗ วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^๘ วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๑๙-๓๒๐.

ประการได้และทำให้ราคะ โทสะ โมหะ เบาบางจึงเป็นสภากาฬ เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้ จึงเป็นเอกพิชิตาบันบ้าง เป็นโกลังโกละโสตาบันบ้าง เป็นสัตตักขัตตูปรมะโสตาบันบ้าง^๙

สาระสำคัญที่ได้จากความเป็นมาของหลักไตรสิกษาดังกล่าวทำให้เห็นว่า เป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้ฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหามนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของไตรสิกขาที่ได้นำเสนอผ่านมาแล้ว

๑.๖.๑.๓ องค์ประกอบของการดำเนินการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา การศึกษาแนวความคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาได้พบว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ขั้นตอนหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒) ขั้นสัมมาทิฐิ ๓) ขั้นตอนการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และ ๔) ขั้นการวัดผลและประเมินผลบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ชัดเจน ผู้วิจัยจะได้นำองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการมาอธิบายขยายความให้เห็นรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนตามลำดับดังนี้

๑) ขั้นตอนหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คำว่า “ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ” หมายถึง เหตุที่เป็นเครื่องหนุนให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้น มี ๒ ประการ ได้แก่ ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ^{๑๐} สัมมาทิฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง จึงเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นตัวนำที่มีบทบาทสำคัญอยู่ตลอดเวลาในทุกขั้นตอนของการดำเนินการบริหารสถานศึกษา ยิ่งการบริหารสถานศึกษาได้รับความก้าวหน้าไปมากขึ้นเท่าไร สัมมาทิฐิก็จะยิ่งเพิ่มพูนองงามมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย ในที่สุดก็จะกลายเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้การดำเนินการเข้าถึงจุดหมายปลายทางตามที่ได้กำหนดไว้ รวมความว่า สัมมาทิฐิ เป็นทั้งจุดเริ่มต้น เป็นทั้งตัวการที่มีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของการดำเนินการจนถึงปลายสุดของการดำเนินการเลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม ทศนะของพระพุทธศาสนา มนุษย์ที่มีความเป็นอัจฉริยะ เช่น พระพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายอาจจะสร้างสัมมาทิฐิได้ง่ายโดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกก็ได้ เพียงแต่รู้จักใช้การคิดอย่างถูกวิธี ที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ อย่างเดียว ก็ทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเป็นมนุษย์สามัญการจะทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นได้ง่าย ต้องอิงอาศัยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการดังนี้ คือ

(๑) ปรโตโฆสะ ตามศัพท์แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หมายถึง ปัจจัยภายนอกที่ดี ปัจจัยที่ถูกต้องดีงาม มีความเป็นกัลยาณมิตร เป็นสิ่งทำให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธา เกิดความเลื่อมใส ให้ความเชื่อถือไว้วางใจ ปรโตโฆสะ ดังกล่าวนำมาจัดแบ่งย่อยได้อีก ๒ ด้าน ดังนี้ ๑) *ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ* คือ ธรรมชาติต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ สำหรับพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี เพราะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนทำให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธา ทั้งเป็นแหล่งจูงใจทำให้อยากเข้ามาใช้เป็นแหล่งสำหรับฝึกฝนพัฒนาตนให้มีความเจริญองงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายเหตุการณ์ได้เน้นเกี่ยวกับความสำคัญด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี เช่น เจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อมีพระชนมายุ ๗ พรรษา ทรงเลือกสถานที่ได้เห็นว่าในบรรยากาศที่เงียบสงบเจริญอานาปานสติกรรมฐาน เมื่อผนวชแล้วทรงเลือกสถานที่ใกล้ชัฏธรรมชาติ

^๙ วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๑๐} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๗/๑๑๕.

และชุมชน ณ ตำบลอรุเวลาเสนานิคมสำหรับบำเพ็ญเพียร ขณะตรัสรู้ได้ประทับใต้ต้นโพธิ์ และเมื่อตรัสรู้แล้วทรงเปลี่ยนสถานที่จากที่ตรัสรู้ไปประทับใต้ต้นไทร ต้นจิก ต้นเกด และที่อื่น ๆ อีก ณ ที่ใกล้กับแม่น้ำเนรัญชรา สำหรับในพระวินัยปิฎก เรื่องที่ว่าด้วยเสนาสนวัตรและเสนาสนชั้นธกะ ได้กำหนดเรื่องความมีระเบียบและการทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ทรงแสดงหลักธรรมเรื่องสัปปายะ หมายถึงสิ่งที่อำนวยความสะดวกสบาย เกื้อหนุนในการศึกษาพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญงอกงาม มี ๗ ประการ เป็นต้น ตัวอย่างเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นสิ่งเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต จิต ปัญญา ให้เจริญงอกงาม ๒) *ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม* คือ สังคมต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ คำว่า สังคม (Society) ตามรูปศัพท์มาจากคำภาษาบาลีสองคำรวมกันคือ “สัง” แปลว่า ด้วยกันหรือพร้อมกัน กับคำว่า “คม” แปลว่า ไปหรือดำเนินไป เมื่อนำสองศัพท์รวมเข้าด้วยกันจะได้ศัพท์ว่า “สังคม” แปลว่า ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน เกี่ยวข้องกันหรือติดต่อกัน พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี จึงสนับสนุนการคบหากับบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอันแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่เป็นกัลยาณมิตรตาวี^{๑๑} เป็นต้น

(๒) โยนิโสมนสิการ ตามศัพท์แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ถูกต้องและเป็นระบบอันจะเป็นปัจจัยให้ความเห็นถูกต้องคือสัมมาทิฐิเกิดขึ้น พุทธพจน์ต่อไปนี้เน้นถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการได้เป็นอย่างดี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทโยนิโสมนสิการสัมปทา ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความคิดขึ้นแห่งอริยมรรคมืองค์ ๘ ฉันทนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคมืองค์ ๘ ประการ^{๑๒}

ในอีกที่หนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทโยนิโสมนสิการก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตเพื่อความคิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ ๗ ประการ ฉันทนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ประการ^{๑๓}

สำหรับในด้านการบริหารสถานศึกษา ปรัตโฆสะและโยนิโสมนสิการ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ด้านปรัตโฆสะ คือ ส่วนที่เป็นทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน เช่น *ด้านบุคลากร* ได้แก่ บุคคลผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษา คือ ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ เป็นต้น *ด้านระบบบริหาร* ได้แก่ ปรัชญา นโยบาย วัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป็นต้น *ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม* ได้แก่ ความสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ปราศจากอบายมุข สิ่งเสพติด และสิ่งมอมเมาทุกชนิด เป็นต้น *ด้านหลักสูตร* ได้แก่ มีหลักสูตร มีการเรียนการ

^{๑๑} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๘๔/๕๕.

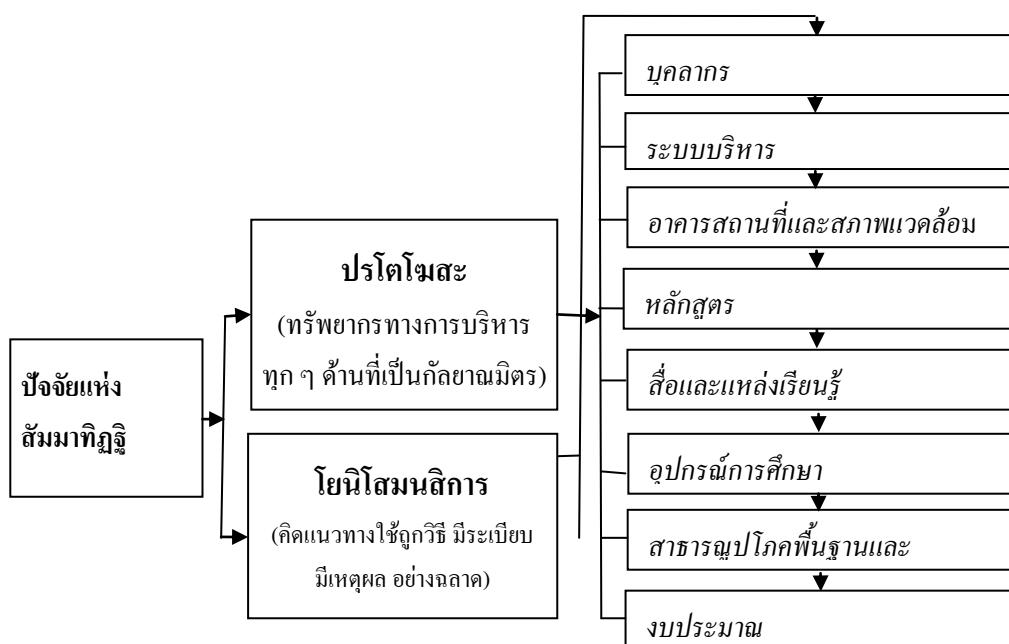
^{๑๒} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔-๔๕.

^{๑๓} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๙๔/๑๒๗.

สอน การวัดผลและการประเมินผล เป็นต้น **สื่อและแหล่งการเรียนรู้** ได้แก่ มีการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ทั้งสื่อที่ทำได้โดยการผลิตขึ้น และสื่อที่ได้มาจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็นต้น **ด้านอุปกรณ์การศึกษา** ได้แก่ อุปกรณ์สำนักงาน อุปกรณ์ในห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น **ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ** คือ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้เป็นเครื่องเสริมให้การจัดการศึกษา เช่น ถังเก็บน้ำดื่ม โรงอาหาร ห้องสุขา ห้องพยาบาล สนามกีฬา และอุปกรณ์สำหรับเก็บและทิ้งขยะ **สวัสดิการครูนักเรียน** เป็นต้น **ด้านงบประมาณ** ได้แก่ แหล่งที่มาของงบประมาณ ประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณ คุณภาพในการบริหารงบประมาณ เป็นต้น ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จัดให้มีความพร้อมที่จะใช้การได้เต็มศักยภาพในทุก ๆ ด้าน

ด้านโยนิโสมนสิการ คือ การคิดเพื่อให้ได้แนวทางที่ถูกต้องในการนำทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ ด้านงบประมาณ เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วใน ด้านปรโตโมสะ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา อย่างถูกวิธี มีระเบียบ มีเหตุผล อย่างฉลาด เพื่อให้การดำเนินการบริหารสถานศึกษา ประสบผลสำเร็จอย่างงดงามในทุก ๆ ด้าน ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิดังกล่าวสามารถนำมาเขียนเป็นผังความคิดเพื่อให้ผู้ศึกษาทั่วไปทำความเข้าใจได้โดยง่าย ตามแผนภูมิที่ ๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑. แสดงผังแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ

ที่มา : ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ, ๒๕๕๕, หน้า ๓๕.

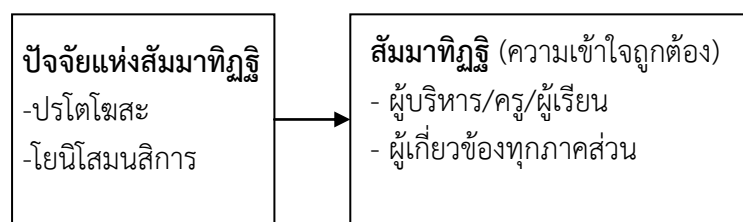
๒) **ชั้นสัมมาทิฐิ** คำว่า “สัมมาทิฐิ” หมายถึง ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญของมรรคในฐานะที่เป็นจุดเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา คำว่า สัมมาทิฐิ กับ คำว่า ปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาเป็นคำที่

นำมาใช้แทนกันได้^{๑๔} เนื่องจากสัมมาทิฐิเป็นไวยากรณ์ คำหนึ่งของปัญญา คือ เป็นคำสำหรับที่ใช้เรียกแทนปัญญาได้ และหากได้พัฒนาธรรมข้อนี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ ก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งเมื่อเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารสถานศึกษาหรือในด้านการดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ ก็จะทำให้เห็นแนวทางดำเนินการที่ชัดเจนแจ่มแจ้งเช่นเดียวกัน ในส่วนนี้พระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนามองจริยธรรมในแง่ของการถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติหรือการนำเอา (ความรู้) กฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ จึงได้ให้ความหมายของจริยธรรมที่ถูกต้องแท้จริงไว้ว่า เป็นการดำเนินชีวิตโดยวิถีทางที่จะทำให้ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติบังเกิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้มากที่สุด โดยประพฤติดุปฏิบัติในทางที่จะผลักดันและสร้างสรรค์สร้างเหตุปัจจัยต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างก่อผลดีบังเกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์ ดังจะเห็นได้ชัดในคำสอนเกี่ยวกับหลักกรรม เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เฉพาะในทางธรรมก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำเอามัชฌิมาธรรมเทศนามาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์เพื่อบรรลุผลที่มุ่งหมายของมัชฌิมาธรรมเทศนานั้นเอง หลักการสำคัญของจริยธรรมที่ได้กล่าวมานี้แยกแยะออกไปได้ ๓ ขั้นตอน คือ **ขั้นที่ ๑** รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติหรือรู้เท่าทันธรรมดว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย **ขั้นที่ ๒** ใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ คือ ปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมดาหรือกฎธรรมชาตินั้นโดยกระทำการที่เป็นเหตุให้เหตุปัจจัยทั้งหลายดำเนินไปในทางที่จะก่อผลดี **ขั้นที่ ๓** เมื่อทำอย่างถูกต้องที่ตัวเหตุปัจจัยแล้วก็ปล่อยให้ตัวเหตุปัจจัยเป็นไปตามธรรมดาหรือตามกฎเกณฑ์ของมันเป็นเอง วางใจเป็นอิสระคอยดูอย่างรู้เท่าทันไม่ต้องถือมันเอาตัวตนเข้าไปผูกมัดติดไว้ ตามหลักการนี้ ความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำของความประพฤติดุปฏิบัติ เป็นส่วนสำคัญที่ต้องใช้ตลอดตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด เมื่อพูดอย่างสั้นจึงเรียกจริยธรรมนี้ว่า การเป็นอยู่ด้วยปัญญา และเรียกบุคคลผู้มีจริยธรรมนี้ว่าบัณฑิต แปลว่า ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ด้วยเหตุที่ต้องใช้ปัญญาตั้งแต่เริ่มต้นระบบจริยคือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้ จึงมีสัมมาทิฐิ ได้แก่ ความเห็นชอบหรือความเข้าใจถูกต้อง เป็นองค์ประกอบข้อแรก^{๑๕} อย่างไรก็ตาม ทัศนะของพระพุทธศาสนา มนุษย์ที่มีความเป็นอัจฉริยะ เช่น พระพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย อาจจะสร้างสัมมาทิฐิได้ง่ายโดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกก็ได้ เพียงแต่รู้จักใช้การคิดอย่างถูกวิธี ที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการอย่างเดียวกัน ทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเป็นมนุษย์สามัญต้องอิงอาศัยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการ ซึ่งได้แก่ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ เข้ามาเป็นส่วนประกอบด้วยจึงจะทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นได้ง่าย ความสัมพันธ์ของปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและสัมมาทิฐิ ดังที่ได้กล่าวมาสามารถนำมาเขียนเป็นผังความคิดเพื่อให้ผู้ศึกษาทั่วไปทำความเข้าใจได้โดยง่าย ตามแผนภูมิที่ ๒ ดังนี้

^{๑๔} ชุ.ม.(ไทย) ๒๙/๒๑./๙๒.

ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๓๓.

แผนภูมิที่ ๒. แสดงผังความสัมพันธ์ของปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและสัมมาทิฐิ

ที่มา : ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ, ๒๕๕๕, หน้า ๓๗.

เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้วกระบวนการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาก็เริ่มต้นได้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิดตามหลักการนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการต่อไป

๓) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาว่าหลักไตรสิกขานี้เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กล่าวคือหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจัดเข้ารวมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น สำหรับเรื่องของการบริหารสถานศึกษา ในมิติของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกิจกรรมของการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในหลักไตรสิกขา จึงสามารถจัดให้เข้ามาเป็นเนื้อหาย่อยส่วนหนึ่งของหลักไตรสิกขาได้ ดังนั้นในหัวข้อนี้จะได้นำเสนอเฉพาะหลักปฏิบัติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเท่านั้นโดยใช้แนวคิดที่เริ่มต้นจากหลักการสำคัญ ๓ ประการคือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนี้

(๑) การบริหารสถานศึกษาตามหลักของศีล งานวิจัยนี้ถือว่าศีลและวินัยมีสาระอย่างเดียวกันคือ เป็นเครื่องมือในการบริหารสถานศึกษา ส่วนความหมายระดับลึกของศัพท์ทั้งสองใช้ในความหมายตามทัศนะของพระธรรมปิฎกที่แบ่งศีลเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ *ศีลระดับธรรม* ซึ่งหมายถึงข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่ทรงบัญญัติตามกฎธรรมดาแห่งความดี ความชั่ว (กฎแห่งกรรม) กับ *ศีลระดับวินัย* คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติขึ้นไว้เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดตามอาญาของหมู่^{๑๖} ตามนัยนี้ศีลจึงเป็นทั้งธรรมและเป็นทั้งวินัย สาระสำคัญของศีลคือเป็นแกนกลางในการจัดระเบียบแบบแผนสำหรับสังคม เมื่อจะกล่าวเฉพาะความหมายของวินัยท่านให้ความหมายไว้ ๒ อย่าง คือ ๑) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบ แบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชน ๒) ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางไว้สำหรับเป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน^{๑๗} วินัยมีทั้งส่วนที่เป็นของคฤหัสถ์เรียกว่า อากาสิยวินัย และส่วนที่เป็นของบรรพชิตเรียกว่า อนาคาสิยวินัย คำว่าวินัยสำหรับ

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๔๓๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๙.

บรรพชิตมิใช่ศีลในความหมายแคบ ๆ แต่ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านนอกของพระภิกษุทั้งหมด เริ่มตั้งแต่กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ วิธีรับและวิธีฝึกอบรมสมาชิกใหม่ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปวินัยมีความหมายครอบคลุม ระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น จะเห็นได้ว่าระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการบริหารและการศึกษาก็เป็นเรื่องของศีลด้วยเหมือนกัน โดยสาระสำคัญของแนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามมิติของศีลนี้เป็นเรื่องของการบริหารในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านสาธารณูปโภค พื้นฐานและสวัสดิการ ด้านงบประมาณ เป็นต้น

(๒) การบริหารสถานศึกษาตามหลักของสมาธิ คือ การบริหารด้านจิตใจของบุคลากรที่อยู่ในองค์กรหรือในสถานศึกษาให้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะดังนี้ คือ ๑) *ด้านสมรรถภาพจิต* คือ จิตที่มีความสามารถในการคิดสูง เช่น คิดได้เก่ง คิดได้แคล่วคล่อง คิดได้รวดเร็ว คิดได้มาก เป็นต้น ๒) *ด้านคุณภาพจิต* คือ จิตมีคุณธรรม ซึ่งทำให้เห็นถึงลักษณะที่โดดเด่นของจิต เช่น มีความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อดทน มีสติ สมาธิ มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเพื่อส่วนรวม ประหยัด กตัญญู เป็นต้น ๓) *ด้านสุขภาพจิต* คือ จิตที่มีสุขภาพดี เช่น มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส โล่ง สบาย เป็นต้น หลักการทางพุทธศาสนา อาศัยคำสอนระดับศีลหรือวินัยที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการเน้นไปทาง ด้านของ โครงสร้าง กฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารด้านภายนอกตัวบุคคลทั้งหมด ในทัศนะพุทธศาสนามองว่า หากจะบริหารได้ประสบผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบต้องมีการบริหารด้านจิตใจซึ่งอยู่ภายในของตัวบุคคลด้วย คือ สร้างจิตสำนึกให้บุคคลในองค์กร ให้มีคุณธรรม เกิดความสำนึก มีความรับผิดชอบต่อตนเอง องค์กร ชุมชน และสังคม ดำรงตนให้อยู่ในองค์กร ชุมชน และสังคม ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนั้นได้อย่างมีความสุข

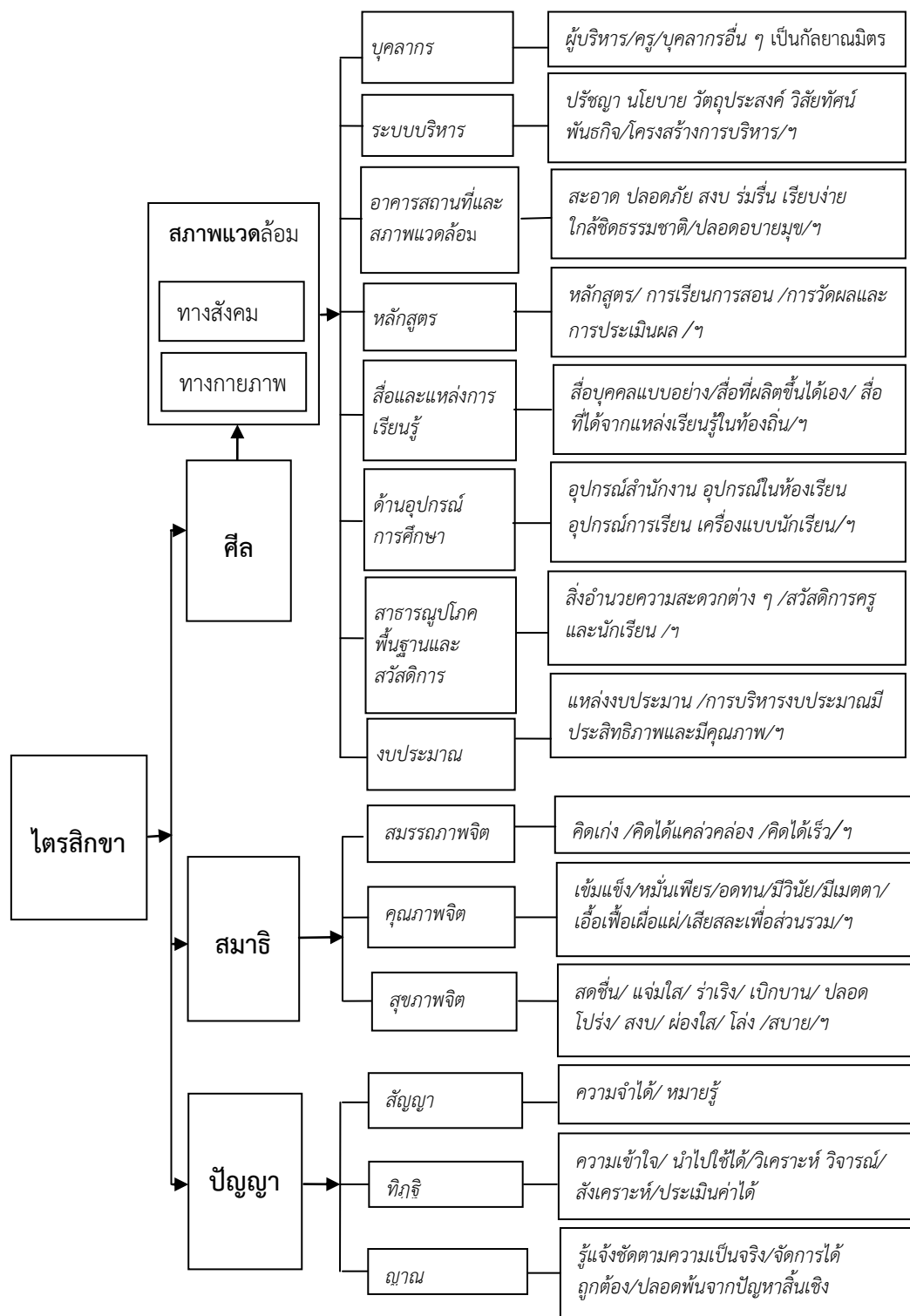
(๓) การบริหารสถานศึกษาตามหลักของปัญญา คือ การบริหารโดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น ได้เคยกล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ว่า คำว่า ปัญญา และ คำว่า สัมมาทิฐิ เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ ดังนั้นทั้งปัญญาหรือสัมมาทิฐิ คือ ความรู้รอบ เข้าใจชัดเจน หรือ ความเห็นชอบ เห็นถูกต้อง จึงเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นตัวนำที่มีบทบาทสำคัญอยู่ตลอดเวลาในทุกขั้นตอนของการดำเนินการบริหารสถานศึกษา ยิ่งการบริหารสถานศึกษาได้รับความก้าวหน้าไปมากขึ้นเท่าไร ทั้งปัญญาหรือสัมมาทิฐิ ก็จะต้องเพิ่มพูนองงามมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย ในที่สุดก็จะกลายเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้การดำเนินการเข้าถึงจุดหมายปลายทางตามที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น ทั้งปัญญาหรือสัมมาทิฐิ จึงเป็นทั้งจุดเริ่มต้น และเป็นทั้งตัวการที่มีบทบาทสำคัญในทุกขั้นตอนของการดำเนินการจนถึงปลายสุดของการบริหารสถานศึกษา สำหรับในทัศนะพุทธศาสนามองว่า หากจะบริหารได้อย่างสมบูรณ์แบบต้องมีพัฒนาด้านปัญญาภายในของตัวบุคคลด้วย คือ การพัฒนาปัญญาของบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถถึงขั้นที่จะเป็นผู้นำพาองค์กรให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างงดงาม สะดวก และมีความปลอดภัยในทุก ๆ ขั้นตอน การพัฒนาปัญญาแบ่งได้ดังนี้ ปัญญาขั้นแรก คือ ปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ต่อจากนั้น ลึกซึ้งลงไปอีกคือการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง ตามความเป็นจริง ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ เนื่องจากการรับรู้

นั้น ยังมีขั้นต่อไปอีกคือการคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ปัญญาอีกชั้นหนึ่ง คือ ปัญญาที่รู้เข้าใจถึงสาระแห่งความเป็นไปของโลกและชีวิต รู้ทางเสื่อม ทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญตงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ขั้นสุดท้ายได้แก่ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร คือโลก และชีวิต เข้าถึงความเจริญแท้ของการที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดติดถือมั่นโดยวางใจได้ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย แยกจิตใจออกมาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนดเปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำการด้วยปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสรภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์^{๑๘} ลักษณะของการพัฒนาปัญญาของบุคคลากรที่อยู่ร่วมกันในองค์กรหรืออยู่ร่วมกันในสถานศึกษาที่มีบริบทดังได้กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อนี้ เรียกว่า เป็นแนวทางการบริหาร การศึกษาตามหลักของปัญญา

การบริหารจัดการศึกษาตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา มีความสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลต่อกันและกัน ดังนี้ คือ *ด้านศีล* เป็นการจัดระเบียบ ด้านสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นสิ่งที่นำมาใช้ฝึกมนุษย์ ให้มีระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา มีแรงงานที่เป็นสัมมาชีพ มีพฤติกรรมที่ดีงามและร่วมสร้างสรรค์สังคมให้ตงาม และการอาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อเช่นนี้ก็จะเป็นพื้นฐานให้เอื้อต่อการพัฒนาสมาธิหรือพัฒนาจิตใจต่อไป *ด้านสมาธิ* เป็นการพัฒนาจิตใจให้ประณีต มีสมรรถภาพ มีคุณภาพ และมีสุขภาพจิตที่ดี การอาศัยสภาพจิตใจที่ดีก็จะเป็นพื้นฐานให้เอื้อต่อการปัญญาต่อไป *ด้านปัญญา* เป็นการพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้เข้าใจ จนบรรลุถึงความรู้ประเภทที่ทำให้มีชีวิตหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นอยู่ด้วยความผ่องใสเบิกบานตลอดทุกเวลา เมื่อพัฒนามาจนถึงตรงนี้แล้ว การบรรจบประสานกันของจิตกับด้านปัญญาก็จะทำให้ปัญญาส่งผลต่อจิตใจอีก โดยปัญญาจะปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ มีคุณภาพ สภาพจิตเช่นนี้ก็จะปจจัยแก่ ศีล คือ ส่งผลทำให้มนุษย์เกิดมีพฤติกรรมที่ดีงาม เกื้อกูลในความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน เป็นต้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวเขียนเป็นผังความคิดให้ผู้ศึกษาเข้าใจได้โดยง่าย ตามแผนภูมิที่ ๓ ดังนี้

^{๑๘} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๖), หน้า ๙๕- ๑๐๕.

แผนภูมิที่ ๓. แสดงผังการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

ที่มา : ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ, ๒๕๕๕, หน้า ๓๕.

๔) ด้านการวัดและประเมินผล การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา เมื่อได้ดำเนินการบริหารผ่านไปช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ต้องมีการวัดผลและการประเมินผลเพื่อให้ทราบว่าการบริหารงานในช่วงที่ผ่านมาทำให้งานบรรลุตามนโยบายและวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ในแต่ละด้านมากน้อยเพียงใด ผลที่ได้รับจากการประเมินนี้จะเป็นข้อมูลให้สถานศึกษานำไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาให้สถานศึกษาบรรลุตามนโยบายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแต่ละด้านต่อไป กรอบแนวคิดที่ใช้ในการประเมินผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีอยู่ ๒ ด้านหลัก ได้แก่ ๑) ด้านสถานศึกษา และ ๒) ด้านชุมชน ดังนี้

(๑) ด้านสถานศึกษา มีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลแบ่งย่อยได้อีก ๒ ด้าน ดังนี้ คือ ๑) *ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ* เป็นการวัดและประเมินผลเกี่ยวกับ *ด้านปรโตโฆสะ* ได้แก่ ส่วนที่เป็นทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ เป็นต้น และ *ด้านโยนิโสมนสิการ* ได้แก่ การคิดเพื่อให้ได้แนวทางในการนำทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาว่า ทำได้ อย่างถูกวิธี มีระเบียบ มีเหตุผล อย่างฉลาด หรือไม่ การประเมินในส่วนนี้ต้องการจะตรวจสอบเพื่อให้ทราบว่าสถานศึกษาได้เตรียมความพร้อมในด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการไว้ได้มากน้อยเพียงใด ๒) *ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา* เป็นการวัดและประเมินผลเกี่ยวกับกระบวนการบริหารตามหลักไตรสิกขา การประเมินในส่วนนี้ต้องการจะตรวจสอบเพื่อให้ทราบว่าสถานศึกษาได้มีการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาหรือไม่ คุณภาพของสถานศึกษาในแต่ละด้านเป็นอย่างไร ได้บรรลุตามนโยบายและวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงไร

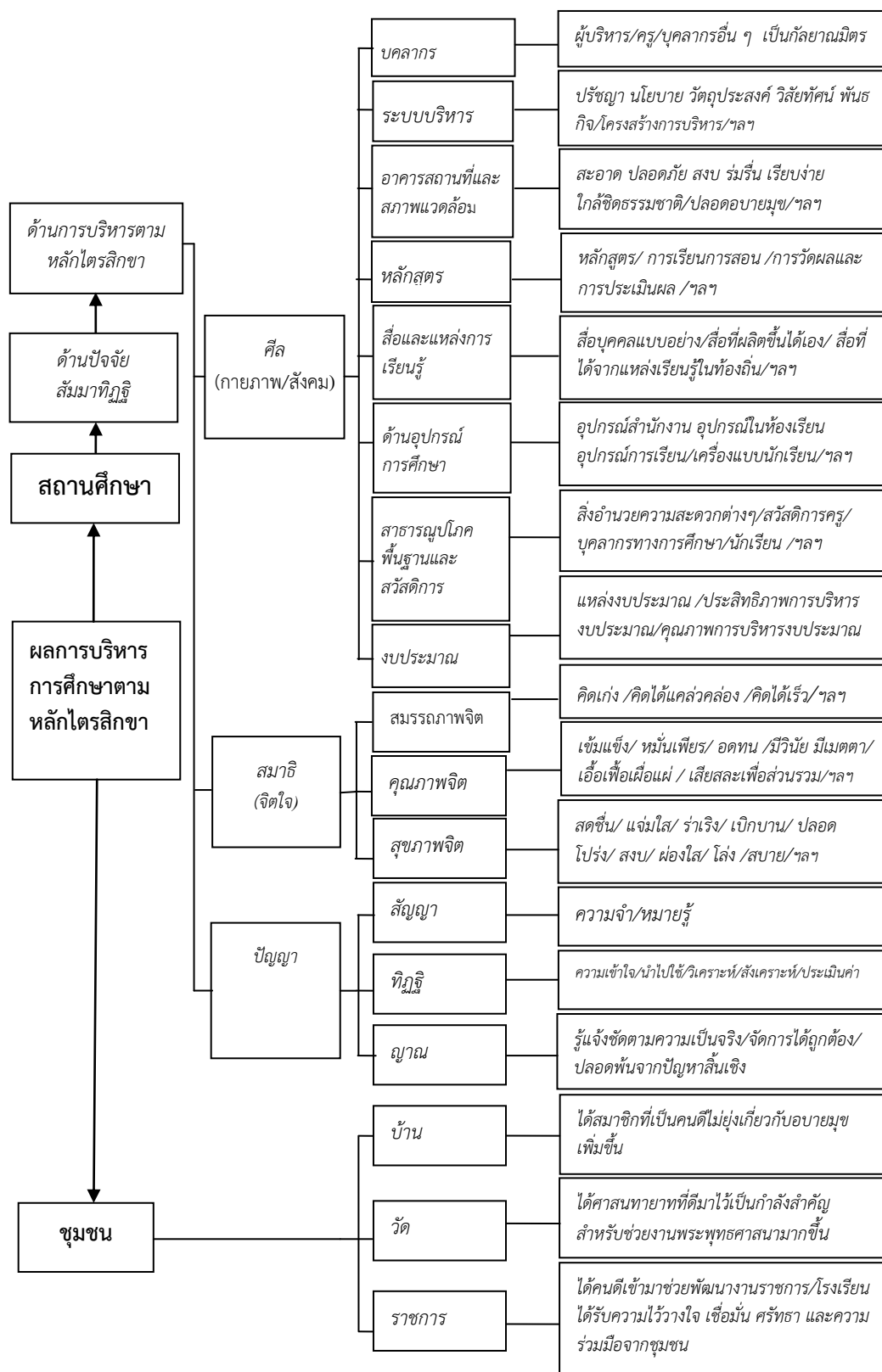
(๒) ด้านชุมชน การศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนาหมายถึง การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมนุษย์ที่ได้รับการศึกษาก็จะเป็นกำลังสำคัญในพัฒนาชุมชนสังคม ต่อไปอีก ดังพุทธพจน์เรื่องส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศพระพุทธศาสนา ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์”^{๑๙} นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเป้าหมายของการศึกษาไว้ว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะบรรลุถึงสถานะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อคนชนตินั้นไปอยู่จุดใดของสังคม เขาก็มีส่วนให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะช่วยพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป^{๒๐} ดังนั้น การบริหารการศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาจึงส่งผลต่อชุมชนที่สถานศึกษานั้นตั้งอยู่ด้วย เราจึงจำเป็นต้องประเมินผลที่เกิดกับชุมชน โดยมีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลตามหลักของ (บวร) มีอยู่ ๓ ด้าน คือ บ้าน วัด ราชการ แต่ละด้าน

^{๑๙} วิ.ม.(ไทย),๔/๓๒/๔๐.

^{๒๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*.พิมพ์ครั้งที่ ๓.(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖,หน้า ๑๘.

จะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้ ๑) *บ้าน* หมายถึง ครอบครัวที่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือนอกชุมชน หากสถานศึกษาสามารถพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อคนเหล่านั้นเข้ามาอยู่ในครอบครัวก็จะเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว เมื่อครอบครัวเหล่านั้นได้รวมกันมากขึ้นจนเกิดเป็นชุมชนก็จะทำให้ชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขมาช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ๒) *วัด* หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือนอกชุมชน หากสถานศึกษาสามารถพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ วัดก็จะได้ศาสนทายาทที่ดีมาไว้เป็นกำลังสำคัญสำหรับช่วยงานพระพุทธศาสนามากขึ้น ๓) *ราชการ* หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือนอกชุมชน หากสถานศึกษาสามารถพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หน่วยงานของรัฐ ก็จะได้คนดีเข้ามาช่วยพัฒนา งานราชการทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป และโรงเรียนหรือสถานศึกษาทั้งของรัฐ หรือที่เป็นของเอกชน ก็จะได้รับควมไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชน คือ วัด บ้าน ราชการ การประเมินในส่วนนี้ต้องการจะตรวจสอบเพื่อให้ทราบว่า ชุมชน คือ วัด บ้าน ราชการ ได้รับประโยชน์จากการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขามากน้อยเพียงใด การประเมินผลการบริหารสถานศึกษาดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือสำคัญให้ผู้บริหาร บุคลากร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาอื่น ๆ นำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาให้การบริหารสถานศึกษามีความเจริญก้าวหน้า บรรลุตามนโยบายและวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกษาดังกล่าวสามารถนำมาเขียนเป็นผังความคิดเพื่อให้ผู้ศึกษาทั่วไปทำความเข้าใจได้โดยง่าย ตามแผนภูมิที่ ๔ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔. แสดงผังผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

ที่มา : ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ, ๒๕๕๕, หน้า ๔๖.

สรุปแนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ เป็นการพัฒนาคณะของคัมภีร์รวมให้ครบทั้ง ๔ ด้าน ตามหลักของภาวนา ๔ ประการ ได้แก่ ๑) พัฒนากาย คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคภัยไข้เจ็บ และ เป็นการพัฒนาให้มนุษย์มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม ถ้าเป็นคนที่ได้พัฒนากายแล้วเรียกว่า “ภาวิตกาย” ๒) พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี มีระเบียบวินัย มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยประกอบสัมมาชีพ พัฒนาศีลนี้ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาทางสังคม ทางพระเรียกว่า สีลภาวนา ถ้าเป็นคนที่ได้พัฒนาศีลแล้วเรียกว่า “ภาวิตศีล” ๓) พัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมพร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ คือ *คุณภาวจิต* ได้แก่ คุณธรรมต่าง ๆ คือ เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม *สมรรถภาวจิต* คือ ความมีสติดี มีความเพียรพยายามสูงส่ง มีความอดทนและทนทาน *สุขภาวจิต* คือ มีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข เรียกว่า จิตตภาวนา ถ้าเป็นคนที่ได้พัฒนาจิตแล้วเรียกว่า “ภาวิตจิต” ๔) พัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริงถึงขั้นที่ทำให้ปลดปล่อยจิตใจเป็นอิสระภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ การพัฒนาทางปัญญาเรียกว่า ปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคนที่ได้พัฒนาปัญญาแล้วเรียกว่า “ภาวิตปัญญา” ถ้าเป็นคนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ๔ ด้าน ก็ถือว่าครบถ้วนสมบูรณ์สำหรับชีวิต

๑.๖.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการบริหารสถานศึกษา

มีนักวิชาการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้จำนวนมาก สำหรับการศึกษาผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดทฤษฎีต่อไปนี้เป็นไปในทิศทางคล้ายกันกับหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๖.๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการบริหารสถานศึกษาตามศาสตร์สมัยใหม่

กระบวนการจัดการของ อองรี ฟาโยล (Henri Fayol) เขาเป็นบุคคลแรกที่ได้วิเคราะห์องค์ประกอบมูลฐานของการจัดการว่ามี ๕ ประการ (POCCC) สมคิด บางโม ได้อธิบายแนวคิดกระบวนการจัดการของ Henri Fayol ไว้ดังนี้ ๑) การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลปัจจุบัน และคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางแผนเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้ ๒) การจัดหน่วยงาน (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การออกเป็นหน่วยงานย่อย ๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ๓) การสั่งการบังคับบัญชา (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามหน้าที่ มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาพนักงานให้ทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน ๔) การประสานงาน (Coordinating) คือ การจัดระเบียบการทำงานไม่ให้ก้าวร้าวกัน ติดต่oprสานงานให้หน่วยงานย่อยต่าง ๆ ขององค์การ และประสานคนให้ทำงานโดยราบรื่นไม่ขัดแย้งกัน ๕) การควบคุมงาน (Controlling) คือ การควบคุมให้พนักงานปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ หรือควบคุมให้ทำงานตามระเบียบข้อบังคับที่วางไว้^{๒๑}

^{๒๑} สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๒.

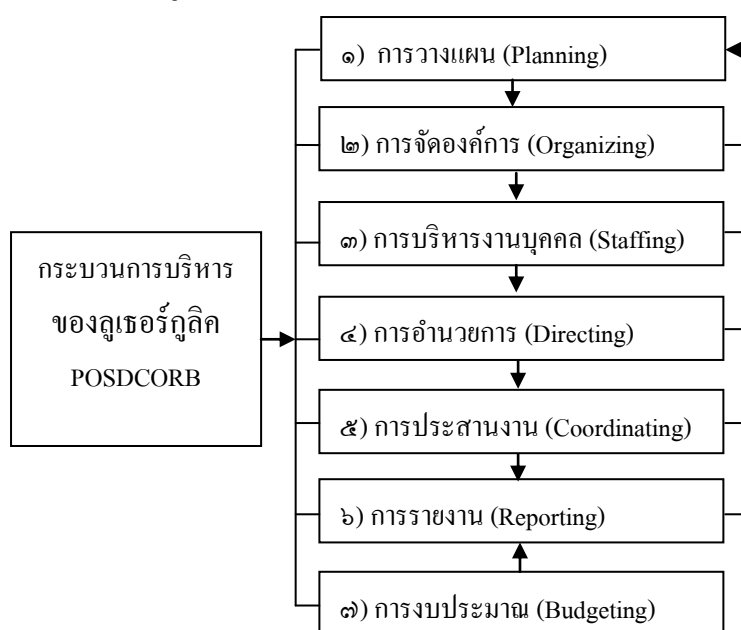
กระบวนการบริหารของลูเธอร์ กุลิกและลินดอลล์ เออร์วิก (Luther Gulick and Lyndall Urwick)ได้นำหลักการจัดการของ ฟาโยล มาปรับปรุงประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ ซึ่งใช้ตัวอักษรย่อว่า “POSDCORB” หมายถึง กระบวนการบริหาร ๗ ประการ เมธี ปิรันธนานนท์ ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการบริหารของ Gulick ไว้ดังนี้ คือ ๑) การวางแผน (Planning) เป็นการวางแผนงานเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานอย่างกว้าง ๆ ไว้ก่อน รวมทั้งวิธีการที่จะต้องทำตามแนวทางนั้น ๆ เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงตามความมุ่งหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้ ๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดทำโครงสร้างของอำนาจในการบริหารงานอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งอำนาจการบริหารออกเป็นแผนก เป็นหน่วยงานย่อย ตามความจำเป็นขององค์กร พร้อมกับกำหนดอำนาจในการบริหารสั่งการตั้งแต่วิธีระดับสูงสุดไปจนถึงระดับต่ำสุด ตามแผนกและหน่วยงานย่อยที่แบ่งไว้แล้วนั้น ๓) การบริหารงานบุคคล (Staffing) เป็นงานที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารงานบุคคล ให้มีการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของแต่ละบุคคล จัดให้มีการฝึกอบรม และรักษาสภาพการทำงานให้เป็นที่น่าพอใจทั้งฝ่ายสถาบัน และฝ่ายปัจเจกบุคคล เช่น การวางแผนกำลังคน การสรรหาบุคคล การคัดเลือกบุคคล การจูงใจบุคคลเข้าสู่องค์กร การประเมินผล การพัฒนา การตอบแทน สวัสดิการ และการให้บริการบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ๔) การอำนวยการ การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) การออกคำสั่ง คำแนะนำ หรือระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกหรือหน่วยงานปฏิบัติตาม งานในกระบวนการนี้เป็นงานต่อเนื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจ การจัดระเบียบและการสอนให้เป็นรูปเป็นร่าง เพื่อสนองความเป็นผู้นำของผู้บริหาร ผู้บริหารจะต้องมีความรอบคอบในการวิเคราะห์และพิจารณาอย่างแท้จริง ๕) การประสานงาน (Coordinating) หน้าที่ทุกอย่างในระบบการบริหารงานมีความสำคัญและเกี่ยวโยงกันในทุก ๆ ส่วนของหน่วยงาน ซึ่งผู้บริหารจะต้องสร้างการประสานงานกันให้ดีเพื่อให้ทุก ๆ ส่วนของหน่วยงาน หรือองค์กรจะได้ทำงานประสานกันอย่างกลมกลืนเพื่อประสิทธิภาพของงาน ๖) การรายงาน (Reporting) งานในความรับผิดชอบของผู้บริหารอย่างหนึ่งก็คือจะต้องรายงานให้ผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปทราบความเป็นไปเกี่ยวกับงานในส่วนของตนและของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเสนอเป็นบันทึก รายงาน การวิจัย การตรวจตรา เป็นต้น ๗) การงบประมาณ (Budgeting) งานด้านนี้เป็นงานวางแผนงานงบประมาณที่ได้รับเป็นประจำปี และจัดทำงบประมาณประจำปี จัดทำบัญชีการเงิน และการควบคุมรายรับรายจ่ายของหน่วยงาน^{๒๒}

สรุปแนวคิดตามทฤษฎี “POSDCORB” เป็นกระบวนการบริหารที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ๑) การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไรในอนาคต ซึ่งแผนงานที่จะทำในอนาคตก็คือ กลุ่มกิจกรรมที่ถูกจัดไว้แล้วอย่างเป็นระบบนั่นเอง ประเภทของแผนอาจจัดแบ่งเป็นแผนระยะยาว ๑๐ ปีขึ้นไป เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ แผนระยะกลาง ๕-๑๐ ปี เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนระยะสั้นต่ำกว่า ๕ ปี เช่น แผนประจำปี หรือแผนปฏิบัติการ เป็นต้น ๒) การจัดองค์การ คือ เป็นการจัดโครงสร้างของอำนาจหน้าที่การบริหารงาน เช่น อาจจัดเป็นแผนก ภาควิชา ฝ่าย หมวด งาน เป็นต้น ๓) การบริหารงานบุคคล คือ การจัดหาบุคคลและ

^{๒๒} Luther Gulick and Lyndall Urwick, อ้างใน เมธี ปิรันธนานนท์, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

เจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงาน เช่น การวางแผนกำลังคน การกำหนดตำแหน่ง การกำหนดเงินเดือน การสรรหาบุคคล การบรรจุแต่งตั้ง การจัดทำทะเบียนประวัติ การพัฒนาบุคลากร การประเมินผลงาน การพิจารณาความดีความชอบ การดำเนินการทางวินัย สวัสดิการ เป็นต้น ๔) การอำนวยการ การวินิจฉัยสั่งการ คือ การออกคำสั่ง การนิเทศงาน และการควบคุมงาน ๕) การประสานงาน คือ ประสานความร่วมมือของบุคลากรในองค์การให้ทำงานประสานเชื่อมโยงถึงกันและกันอย่างกลมกลืนเพื่อประสิทธิภาพของงาน ๖) การรายงาน คือ การรายงานผลของการปฏิบัติงานให้ผู้บริหารระดับสูงได้รับทราบ เช่น เสนอเป็นบันทึกรายงาน การวิจัย การตรวจตรา การประชาสัมพันธ์ผลงาน เป็นต้น ๗) การงบประมาณ คือ งานวางแผนงานงบประมาณประจำปี เช่น จัดทำงบประมาณประจำปี จัดทำบัญชีการเงิน และการควบคุมรายรับรายจ่ายของหน่วยงาน เป็นต้น องค์ประกอบสำคัญ ๗ ประการนี้สามารถนำมาปรับใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ แสดงผังขององค์ประกอบดังกล่าวให้เห็นได้ง่าย ตามแผนภูมิที่ ๕ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๕. แสดงผังองค์ประกอบกระบวนการบริหารตามแนวคิดของลูเธอร์กูลิค

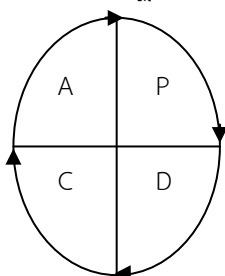

ที่มา : ปรับปรุงจากเมธี ปิณฑานนท์, การบริหารการศึกษา, ๒๕๒๕, หน้า ๑๓๓.

แนวคิดกระบวนการบริหารของเดมิง ดร.เอ็ดเวิร์ด เดมิง ได้ประยุกต์กระบวนการจัดการของลูเธอร์ กูลิค ให้สั้นลงเรียกว่า วัฏจักรเดมิง(Deming cycle) โดยใช้ตัวย่อว่า PDCA การบริหารตามแนวคิดนี้ สรุปเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้ คือ ๑) Plan การวางแผน ๒) DO การนำแผนวางไว้ไปปฏิบัติ ๓) Check การตรวจสอบ คือ เมื่อปฏิบัติไประยะหนึ่งต้องมีการตรวจสอบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรหากพบว่ามีปัญหาก็จะนำไปสู่การแก้ไข ๔) Act การนำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่ กระบวนการดังกล่าวเขียนเป็นผังให้เข้าใจได้ ตามแผนภูมิที่ ๖ ดังนี้^{๒๓}

^{๒๓} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการพิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๔-๗๕.

แผนภูมิที่ ๖. แสดงผังวัฏจักรเดมิง

ที่มา : สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, หน้า ๗๔.

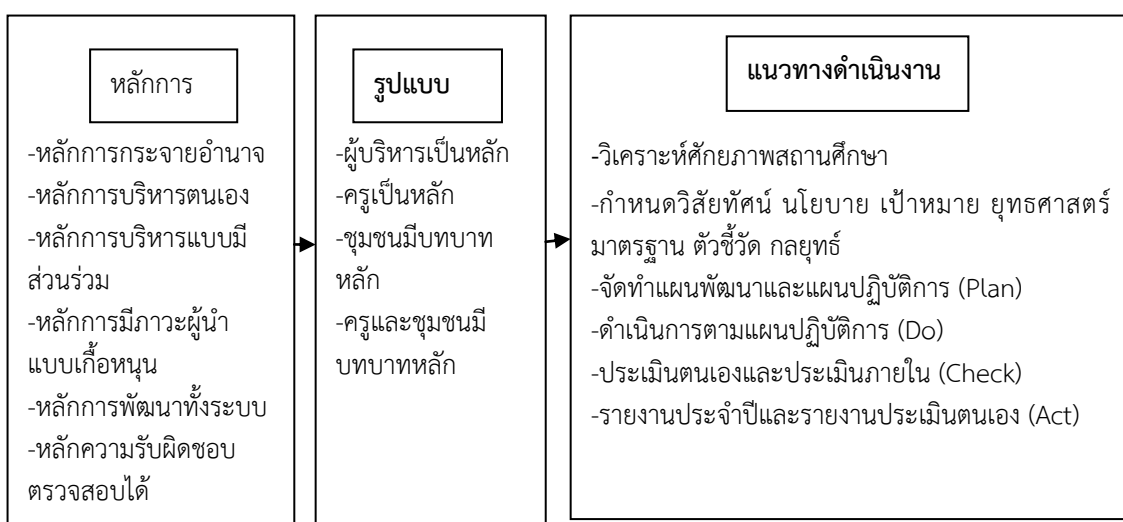
แนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Base Management) โดยใช้ อักษรย่อว่า SBM สมศักดิ์ ตลประสิทธิ์ ได้ให้หลักการสำคัญเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดนี้สรุปได้ ๕ หลักการ ดังนี้ คือ (๑) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) (๒) หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) (๓) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) (๔) หลักการบริหารตนเอง (Self-managing) และ (๕) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) สำหรับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดนี้น้อยสรุปได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้ คือ (๑) รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administration Control) (๒) รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก (Professional Control) (๓) รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community Control) และ (๔) รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional and Community Control) สำหรับแนวทางการดำเนินงานเริ่มขึ้นจาก การวิเคราะห์ศักยภาพของสถานศึกษา การกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ มาตรฐาน ตัวชี้วัด กลยุทธ์ แผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ การประเมินตนเองและการประเมินภายใน การรายงานประจำปีและการรายงานประเมินตนเอง เป็นต้น^{๒๔} ในปัจจุบันสถานศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นำเอามาเป็นหลักในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ก็เป็นสถานศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย จึงได้นำแนวคิดนี้มาใช้เป็นหลักในการบริหารสถานศึกษาด้วยเช่นกัน โดยเน้นรูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional and Community Control) เห็นได้จากการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทร่วมในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ในการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกกรอบสาม สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ก็ได้นำเอาแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมาใช้เป็นกรอบในการประเมินคุณภาพการศึกษารอบสามของสถานศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘

สรุปแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) **หลักการสำคัญ** คือ หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้

^{๒๔} สมศักดิ์ ตลประสิทธิ์, การวางแผนโรงเรียนปฏิบัติการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

ประชาชน หลักการบริหารตนเอง และหลักการตรวจสอบและถ่วงดุล ๒) *รูปแบบการบริหาร* คือ รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก และรูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก ๓) *กระบวนการบริหาร* คือ การวิเคราะห์ศักยภาพของสถานศึกษา การกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ มาตรฐาน ตัวชี้วัด กลยุทธ์ แผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ การประเมินตนเองและการประเมินภายใน การรายงานประจำปีและการรายงานประเมินตนเอง สามารถแสดงผังขององค์ประกอบดังกล่าวให้เห็นได้ง่าย ตามแผนภูมิที่ ๗ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๗ แสดงผังแนวคิดแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ที่มา : สังเคราะห์จากสมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, การวางแผนโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๑.

แนวคิดการวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis) ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดนี้จากผลงานของสมคิด บางโม การวิเคราะห์สวอต เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อให้ผู้บริหารรู้จักจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของสถานศึกษาซึ่งมีหลักการวิเคราะห์ ๔ ด้านดังนี้ ๑) **S : Strength** หมายถึง จุดแข็ง สถานศึกษามีจุดแข็งหรือไม่ มีอะไรบ้าง จุดแข็งอาจพิจารณาจากองค์ประกอบต่อไปนี้ เช่น บุคลากรมีความรู้ความสามารถ มีระบบบริหารที่ดี มีอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ดี มีหลักสูตรสถานศึกษาที่ดี มีสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่ดีและเพียงพอ มีอุปกรณ์การศึกษา มีสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ มีงบประมาณเพียงพอ เป็นต้น ๒) **W : Weakness** หมายถึง จุดอ่อน สถานศึกษามีจุดอ่อนหรือไม่ มีอะไรบ้าง จุดอ่อนอาจพิจารณาจากองค์ประกอบที่กล่าวไว้แล้วในสิ่งที่เป็จุดแข็งนั่นเอง หากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดจุดแข็งของสถานศึกษาไม่มีหรือมีแต่ไม่เพียงพอกับการใช้งาน ก็จะทำให้กลายเป็นจุดอ่อนนั่นเอง เมื่อพบจุดอ่อนแล้ว ต้องหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ๓) **O : Opportunity** หมายถึงโอกาส การวิเคราะห์หาโอกาสในการทำกิจกรรมให้สัมพันธ์กับจุดแข็งของสถานศึกษา คือ วิเคราะห์ให้เห็นว่าสถานการณ์ต่าง ๆ ขณะนั้น สังคม

เศรษฐกิจ การเมือง มีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด สถานศึกษาควรปรับตัวอย่างไร เป็นการวิเคราะห์โอกาสจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น นโยบายของรัฐ กฎหมาย จำนวนนักเรียน สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม การคมนาคม บริบทของชุมชน เป็นต้น ๔) T : Threat หมายถึง อุปสรรค เป็นการวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานต่าง ๆ ของสถานศึกษาที่ไม่สามารถทำให้ดำเนินงานได้หรือดำเนินงานได้แต่ไม่ราบรื่น เป็นการพิจารณาจากองค์ประกอบที่เกิดจากภายนอกสถานศึกษา เช่น นโยบายของรัฐ กฎหมาย จำนวนนักเรียน สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การคมนาคม บริบทของชุมชน เป็นต้น

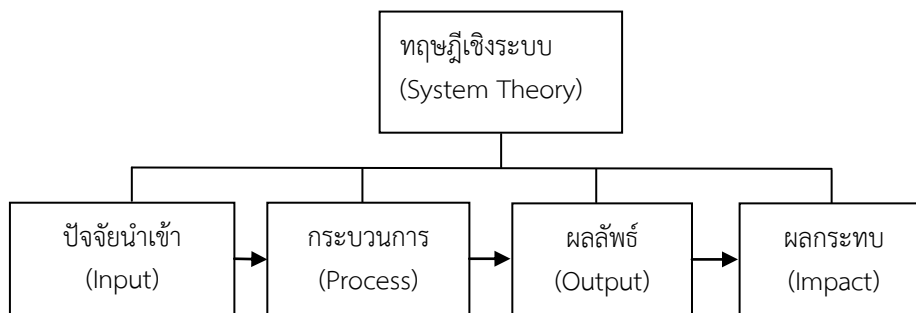
การวิเคราะห์แต่ละด้านจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสถานศึกษา ซึ่งมีความสำคัญต่อการวางแผนพัฒนาและการทำงานของบุคลากร จุดแข็งเป็นผลสำเร็จของสถานศึกษา จุดอ่อนเป็นสิ่งที่สถานศึกษาต้องนำมาสู่การแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น โอกาส เป็นสถานการณ์ที่ได้เปรียบต้องรีบลงมือทำในทันที ส่วนอุปสรรคเป็นปัญหาที่ทำให้การบริหารงานในสถานศึกษาไม่ให้บรรลุเป้าหมายต้องหาทางกำจัดให้หมดไป^{๒๕}

ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) ของ ลูตวิก วอน เบร์ทาลาฟฟี (Ludwig Von Bertalanffy) ผู้วิจัยได้สรุปทฤษฎีนี้มาจากผลงานของ จันทรานิ สงวนนาม ทฤษฎีเชิงระบบเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการในปัจจุบันกล่าวคือ มีหลายภาคส่วนที่ได้นำเอาทฤษฎีนี้ไปใช้เป็นกรอบในการบริหารองค์กร ทั้งสถานประกอบการ ภาคธุรกิจของเอกชน และในองค์กรของรัฐ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้นำเอาทฤษฎีเชิงระบบนี้เข้ามาใช้ในระบบประกันคุณภาพทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ด้วย หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า ระบบ (System) เมื่อกล่าวถึงระบบแล้วจะต้องมีสิ่งที่มีองค์ประกอบอย่างน้อยสองสิ่งขึ้นไปที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น เมื่อเรากล่าวถึงระบบน้ำประปาก็จะมีระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นระบบดังนี้ คือ ๑) มีระบบถังบรรจุน้ำประปาที่ต้นทาง ๒) มีระบบนำน้ำประปามาบรรจุอยู่ในถังน้ำประปาที่ต้นทาง ๓) มีระบบการจ่ายน้ำประปาจากถังบรรจุน้ำประปาที่ต้นทางไปตามท่อประปา ๔) มีระบบท่อน้ำประปาเชื่อมต่อจากถังบรรจุน้ำประปาที่ต้นทางไปยังผู้ใช้ น้ำประปาที่ปลายทาง ๕) มีระบบก๊อกน้ำให้ผู้ใช้ปิดหรือเปิดเมื่อต้องการใช้น้ำประปา ที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายแต่ละระบบมีการทำงานอย่างประสานสัมพันธ์กัน หากระบบทั้งหมดที่กล่าวมานี้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ก็จะทำให้ระบบประปาใช้การได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าหากมีระบบใดระบบหนึ่งเกิดข้อบกพร่องก็จะทำให้ระบบประปาขาดประสิทธิภาพ หรืออาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบประปาทั้งระบบได้ ทฤษฎีเชิงระบบมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการดังนี้ คือ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารทุก ๆ ด้าน เช่น มีบุคลากร (Man) มีงบประมาณ (Money) มีวัสดุอุปกรณ์ (Materials) มีการบริหารจัดการ (Management) และมีแรงจูงใจ (Motivations) ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ๒) กระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อย ๆ รวมกันอยู่หลายระบบครบวงจร ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล

^{๒๕} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๓๕๑-๓๕๓.

การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดหวังหรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้ ระบบดังกล่าวเขียนเป็นผังของวิธีระบบให้เข้าใจได้ง่าย ตามแผนภูมิที่ ๘ ดังนี้

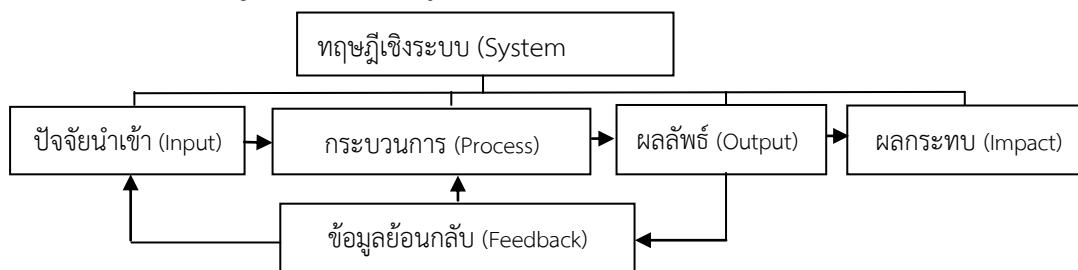
แผนภูมิที่ ๘. แสดงผังองค์ประกอบของวิธีระบบ

ที่มา: จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, หน้า ๙๕.

รูปแบบของการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis Model) การนำเอาทฤษฎีระบบหรือวิธีระบบมาใช้ในการบริหารองค์กร หากนำมาใช้ให้ดี ถูกต้องและเหมาะสม ระบบก็จะช่วยให้องค์กรมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามหากนำมาใช้ไม่ถูกต้องหรือองค์ประกอบแต่ละส่วนของระบบไม่สัมพันธ์กัน ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์กรได้ ดังนั้นการนำเอาทฤษฎีเชิงระบบหรือวิธีการระบบมาใช้ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ระบบที่เรียกว่า System Analysis ควบคู่กันไปด้วย การวิเคราะห์ระบบจะช่วยให้ผู้บริหารทราบว่า หากผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ปัญหาจะเกิดจากองค์ประกอบใดของระบบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) จะช่วยให้ทราบถึงประเภทของปัญหาจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาแก้ไข หรือปรับปรุงได้มากขึ้น การแก้ไขปรับปรุงก็ต้องกระทำอย่างเป็นระบบ มิใช่แก้ไขเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น รูปแบบการวิเคราะห์ระบบ แสดงได้ ตามแผนภูมิที่ ๘ ดังนี้^{๒๖}

แผนภูมิที่ ๙. แสดงผังรูปแบบการวิเคราะห์ระบบ

ที่มา: จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, หน้า ๙๖.

^{๒๖} Ludwig Von Bertalanffy, อังโน จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพฯ: บริษัทบุ๊ค พอยท์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕-๘๘.

ตัวอย่างของสถาบันการศึกษาที่นำเอาทฤษฎีระบบไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กร คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้นำทฤษฎีนี้ไปใช้ในระบบประกันคุณภาพทางการศึกษา โดยใช้ชื่อย่อว่า “IPOI” ซึ่งมีประเด็นและรายละเอียด ดังนี้ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์ หลักสูตร คณาจารย์ นิสิต แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ อาคาร สถานที่และสภาพแวดล้อม ระบบบริหารจัดการ และงบประมาณ ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) ได้แก่ การเรียนการสอน การบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม การทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม การวิจัย และระบบประกันคุณภาพ ๓) ปัจจัยผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลผลิต ๔) ปัจจัยผลกระทบ (Impact) ได้แก่ ผลกระทบต่อมหาวิทยาลัย คณะสงฆ์ และสังคม^{๒๗}

สรุปทฤษฎีเชิงระบบ มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรทางการบริหารทุกๆ ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ และแรงจูงใจ ที่เป็นส่วนเริ่มต้นและเป็นตัวจักรสำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process) คือ การนำเอาปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกประเภทมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากในกระบวนการจะมีระบบย่อย ๆ รวมกันอยู่หลายระบบ ครอบคลุม ตั้งแต่การบริหาร การจัดการ การนิเทศ การวัดและการประเมินผล การติดตามตรวจสอบ เป็นต้น เพื่อให้ปัจจัยทั้งหลายเข้าไปสู่กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๓) ผลลัพธ์ (Product or Output) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการของการนำเอาปัจจัยมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ๔) ผลกระทบ (Outcome or Impact) เป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่คาดหวังหรือไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้

๑.๖.๓ แนวคิดการบริหารสถานศึกษาที่เน้นการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้สืบค้นแนวคิดการบริหารสถานศึกษาที่เน้นการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนา ได้พบว่ามีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ซึ่งจะได้นำมาเสนอไว้ดังต่อไปนี้

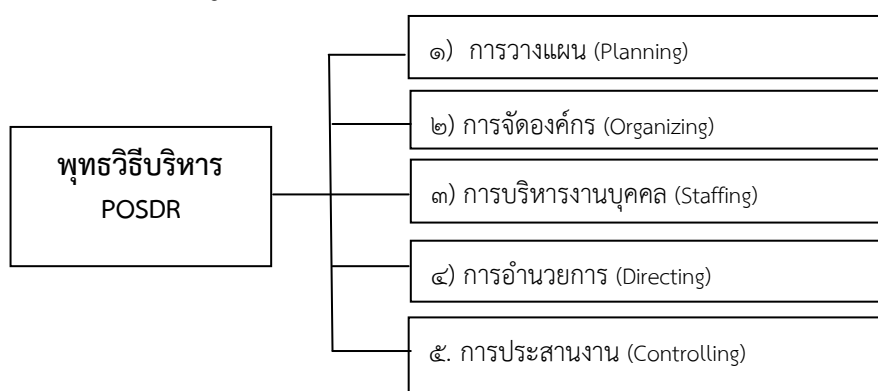
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือพุทธวิถีการบริหารว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคานียานนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก แก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรง สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์ เหล่านี้ก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิถีการบริหาร หน้าทีของนักบริหารตามทัศนะของท่านมีอยู่ ๕ ประการ โดยใช้คำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ซึ่งแต่ละตัวมีความหมายดังนี้ P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาใน

^{๒๗} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือระบบประกันคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร:ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗) หน้า ๒๗-๒๘.

อนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ และ C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๒๘} ทั้ง ๕ ประการที่กล่าวมานี้เป็นกรอบหรือหน้าที่เพื่อให้นักบริหารนำมาใช้ในการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพได้

สรุปแนวคิดพุทธวิธีการบริหารตามทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ โดยใช้คำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDR ซึ่งเขียนเป็นผังความคิดเพื่อให้ผู้ศึกษาทั่วไปทำความเข้าใจได้ง่าย ตามแผนภูมิที่ ๑๐ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑๐ แสดงผังแนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการบริหาร

ที่มา : สังเคราะห์จากพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, ๒๕๔๙, หน้า ๓-๕.

แนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒
ได้บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในมาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง หลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๒๙} จากแนวคิดดังกล่าวกระทรวงศึกษาธิการจึงได้นำไปปฏิบัติโดยกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการที่ส่วนกลางไปยังเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยได้กระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และ ด้านการบริหารทั่วไป ให้

^{๒๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

^{๒๙} ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์สูตรไพศาล, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๑-๒) พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๕, ปรับปรุง ๒๕๔๖-๘, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๒๓-๒๔.

เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ไปดำเนินการเพื่อให้เกิดความคล่องตัว สะดวก รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติไว้ สถานศึกษาต่าง ๆ จะต้องจัดองค์กรเพื่อจำแนกงานบริหารโรงเรียนออกเป็น ๔ งาน ดังนี้ คือ

๑) *งานบริหารงานวิชาการ* คือ มีการดำเนินงานที่มีความเป็นอิสระ มีความคล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้อง กับความต้องการของผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ประสานความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงาน สถาบัน เพื่อจัดการศึกษาให้ ครอบคลุมกระบวนการจัดการเรียนการสอน ตัวบ่งชี้ คือ (๑) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และแผนการจัดการเรียนรู้ได้โดยศักยภาพของบุคลากรในโรงเรียน (๒) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น (๓) จัดกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้และมีวิธีการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย (๔) ดำเนินการวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียนได้ถูกต้องและรวดเร็ว (๕) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและแสวงหาแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนเพื่อสนองต่อการจัดการเรียนการสอน (๖) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา (๗) การจัดหาอุปกรณ์การเรียน สื่อ วัสดุเอกสารประกอบการเรียนการสอนได้ เป็นต้น

๒) *งานบริหารงานบุคคล* คือ การเปิดโอกาสให้สถานศึกษามีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานบุคคลมากขึ้นเกี่ยวกับการสรรหา การคัดเลือก การพัฒนา ตัวบ่งชี้ เช่น (๑) มีการประเมินความต้องการ และจัดทำแผนอัตรากาลัง (๒) ดำเนินการสรรหา บรรจุ แต่งตั้งและดำเนินการเรื่องทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยความเห็นชอบของหน่วยงานต้นสังกัด (๓) การเสนอความเห็นและข้อมูลต่อหน่วยงานที่บังคับบัญชาเหนือโรงเรียนเกี่ยวกับการย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (๔) การวางแผนและดำเนินการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (๕) จัดระบบการพิจารณาความดีความชอบที่โปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม (๖) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคลากรในสังกัด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน เป็นต้น

๓) *งานบริหารงานงบประมาณ* คือ การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษา มุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ และการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษารวมทั้งจัดหารายได้จากบริการมาใช้บริหารจัดการ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน ตัวบ่งชี้ เช่น (๑) จัดสรรงบประมาณให้กับภารกิจของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม (๒) การจัดตั้งงบประมาณตามแผนกลยุทธ์และผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (๒) การเบิกจ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผนปฏิบัติราชการประจำปี และตรงกับประเภทและรายการที่ได้รับจัดสรร(๓) การตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปอย่างถูกต้องและรวดเร็ว (๔) โรงเรียนมีการวางแผนเพื่อการพัฒนาาระบบข้อมูลสารสนเทศสำหรับการจัดทำและจัดหาพัสดุ (๖) โรงเรียนมีการจัดระบบในการกำกับติดตาม ตรวจสอบการดูแลรักษา และจำหน่ายพัสดุ เป็นต้น

๔) *งานบริหารงานทั่วไป* กระบวนการสำคัญที่ช่วยประสาน คือ ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารงานอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยยึดหลักให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเองให้มากที่สุด เช่น งาน

ทะเบียนโรงเรียน งานสารบรรณโรงเรียน งานสวัสดิการครู บุคลากร งานสารสนเทศเพื่อการศึกษา งานเอกสารการพิมพ์และเผยแพร่ งานระบบติดตามช่วยเหลือดูแล ตัวบ่งชี้ เช่น (๑) มีระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารและการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม (๒) มีแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนที่ชัดเจนและมีแผนปฏิบัติราชการประจำปีที่เป็นกรอบในการบริหารงานอย่างมีคุณภาพ (๓) มีการทำการวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน เพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารโรงเรียน (๔) มีการจัดระบบการบริหารและการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรที่ทันสมัย มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง (๕) มีการสร้างเครือข่ายประสานงานกับหน่วยงานต่างสังกัด เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา (๖) มีแนวทางการรับนักเรียน และจัดสรรโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนในเขตพื้นที่บริการ เป็นต้น

นอกจากนี้ใน หมวด ๖ มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา บัญญัติไว้ว่า **มาตรา ๔๗** ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระบบหลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง **มาตรา ๔๘** ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก **มาตรา ๔๙** ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายและหลักการ และแนวการจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่ง อย่างน้อยหนึ่งครั้งทุกห้าปีนับตั้งแต่การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน **มาตรา ๕๐** ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากร คณะกรรมการของสถานศึกษา รวมทั้งผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจของสถานศึกษา ตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคลากรหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรองที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษานั้น **มาตรา ๕๑** ในกรณีที่ผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใด ไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา จัดทำข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าวให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ

การศึกษารายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือคณะกรรมการการอุดมศึกษาเพื่อดำเนินการให้มีการปรับปรุงแก้ไข^{๓๐}

สรุปแนวความคิดการบริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้บัญญัติให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ไปดำเนินการเพื่อให้เกิดความคล่องตัว สถานศึกษาต่าง ๆ จึงต้องจัดองค์กรเพื่อจำแนกงานบริหารโรงเรียนออกเป็น ๔ งาน คือ ๑) งานบริหารงานวิชาการ ๒) งานบริหารงานบุคคล ๓) งานบริหารงานงบประมาณ และ ๔) งานบริหารงานทั่วไป โดยผ่านบุคคลและองค์ประกอบของการบริหารซึ่งได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผน การจัดองค์กร การกำหนดนโยบาย การจัดบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการควบคุม เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษา ประสบผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังกำหนดให้สถานศึกษาต่าง ๆ จัดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาด้วย แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นเข้าใจได้ง่าย ตามตารางที่ ๑ ดังนี้

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒,(กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวาน จำกัด,๒๕๔๒),หน้า ๒๔-๒๖.

ตารางที่ ๑. แนวคิดการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาตาม พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

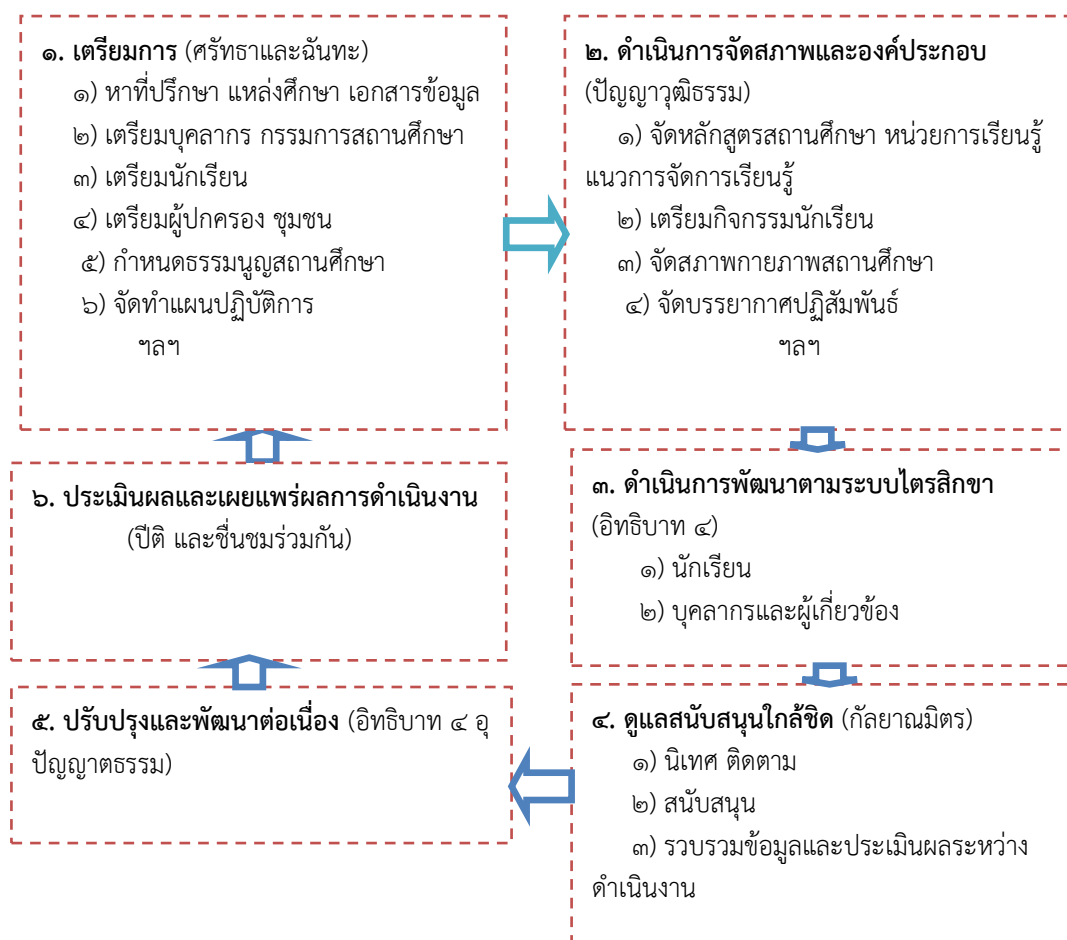
งานบริหารงานวิชาการ	งานบริหารงานบุคคล	งานบริหารงานงบประมาณ	งานบริหารงานทั่วไป
๑) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และแผนการจัดการเรียนรู้ได้โดยศักยภาพของบุคลากรในโรงเรียน ๒) การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ๓) จัดกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้และมีวิธีจัดการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย ๔) ดำเนินการวัดผล ประเมินผลและเทียบโอน ผลการเรียนรู้ได้ถูกต้องและรวดเร็ว ๕) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภายในโรงเรียนและแสวงหาแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนเพื่อสนองต่อการจัดการเรียนการสอน ๖) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ๗) การจัดหาอุปกรณ์การเรียน สื่อ วัสดุเอกสาร ประกอบการเรียนการสอน	๑) มีการประเมินความต้องการ และจัดทำแผน อัตรากำลัง ๒) ดำเนินการสรรหา บรรจุ แต่งตั้งและ ดำเนินการเรื่องทดลอง ปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยความเห็นชอบของหน่วยงานต้นสังกัด ๓) การเสนอความเห็น และข้อมูลต่อหน่วยงานที่ บังคับบัญชาเหนือโรงเรียนเกี่ยวกับการย้าย ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ๔) การวางแผนและ ดำเนินการพัฒนา ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ๕) จัดระบบการพิจารณาความดีความชอบที่ โปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม ๖) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่บุคลากรในสังกัด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชน	๑) จัดสรรงบประมาณให้กับภารกิจของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม ๒) การจัดตั้งงบประมาณตามแผนกลยุทธ์และผ่านความเห็นชอบของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๓) การเบิกจ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผนปฏิบัติราชการประจำปี และตรงกับประเภทและรายการที่ได้รับจัดสรร ๔) การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินประสิทธิภาพ การใช้จ่ายงบประมาณ เป็นไปอย่างถูกต้องและรวดเร็ว ๕) โรงเรียนมีการวางแผน เพื่อการพัฒนา ระบบข้อมูลสารสนเทศสำหรับการจัดทำ และจัดหาพัสดุ ๖) โรงเรียนมีการจัดระบบในการกำกับติดตาม ตรวจสอบ การดูแลรักษา และจำหน่ายพัสดุ	๑) มีระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหาร และการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ๒) มีแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนที่ชัดเจนและมีแผนปฏิบัติราชการประจำปีที่เป็นกรอบในการบริหารงานอย่างมีคุณภาพ ๓) มีการทำการวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน เพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารโรงเรียน ๔) มีการจัดระบบการบริหารและการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรที่ทันสมัย มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ๕) มีการสร้างเครือข่ายประสานงานกับหน่วยงานต่างสังกัด เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ๖) มีแนวทางการรับนักเรียน และจัดสรรโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนในเขตพื้นที่บริการ

แนวคิดการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนวความคิดดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้ดังต่อไปนี้ โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทาง

วัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและครูเป็น กัลยาณมิตร ลักษณะการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียน พัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่ง ปัญญาธรรม ๔ ประการ คือ ๑) สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครูอาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี ๒) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี ๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี ๔) อัมมา นุจัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม การจัดสภาพของ โรงเรียนวิถิพุทธ ประกอบด้วย ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัด หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น และด้านการบริหารจัดการ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนา นักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็น ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้าน การเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสงปัญญา เป็นต้น

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีองค์ประกอบและลำดับ ขั้นตอนที่เป็นระบบชัดเจน ต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณา ปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม คือ ๑) *ขั้นเตรียมการ* ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถิพุทธ ดำเนินไป โดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ ๒) *ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ* ที่จะป็นปัจจัยเป็น กิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาธรรม ๓) *ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา* ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของ การดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ๔) *ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด* ที่จะช่วย ให้การดำเนินการทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตร ๕) *ขั้นปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง* ที่จะเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีความก้าวหน้ามากขึ้น ๆ ด้วยหลักอิทธิบาท ๔ และอุปัฏฐาธรรม ๖) *ขั้นประเมินผล* และเผยแพร่ผลดำเนินการ ที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การเตรียมการที่จะ ดำเนินการในรอบต่อ ๆ ไป เช่น ใน ปีต่อ ๆ ไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำ รายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบต่อไป ขั้นตอนการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ดังกล่าวแสดงให้เห็นเข้าใจได้ง่าย ตามแผนภูมิที่ ๑๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑๑. แสดงผังขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

ที่มา : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, ๒๕๕๗, หน้า ๘๘.

เพื่อให้การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในเชิงเป้าหมายภาพรวมมีความชัดเจน และสามารถเป็นเครื่องมือแก่สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในการนิเทศติดตาม ตลอดจนการทบทวนและประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำ “ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” ขึ้น ประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ ด้านปัจจัย (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Output) และด้านผลกระทบ (Impact)^{๓๑}

โรงเรียนวิถีพุทธได้ก่อให้เกิดผลดีกับสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างมาก เห็นได้จาก พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้มีสารอธิการบดีถึงร้อยโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีความยินดีและอนุโมทนา ต่อโรงเรียนคุณธรรม

^{๓๑} กระทรวงศึกษาธิการ, “ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ”, ใน *โรงเรียนวิถีพุทธ*, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๕-๕๓.

ชั้นนำที่ได้รับการคัดเลือกมาในครั้งนี้ เพราะเหตุที่ว่ามหาวิทยาลัยได้มีการผลักดันให้มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา มีโรงเรียนวิสุทธิพุทธและจากนั้นได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ด้วยหวังว่าคนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำนี้ มาเพราะเหตุผลว่าโรงเรียนนี้สามารถสอนเด็กให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข พ่อแม่ผู้ปกครองส่งเด็กมาเรียนก็เพราะเหตุผลนี้ ซึ่งสังคมกำลังต้องการคนดี คนเก่ง และมีความสุข เป็นเป้าหมายที่ดีที่สุด เพื่อสร้างบุคลากร เพื่อสร้างคนไทยให้มีคุณลักษณะดังกล่าวก็คือโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ และจะเป็นแบบที่ทำให้เกิดโรงเรียนประเภทนี้กันทั่วประเทศ ให้มีมาก ๆ เท่าไรก็ดี สังคมไทยจะได้มีความเป็นปกติสุข มีความสุขอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งนี้เพราะเราต้องการคุณธรรมมาประกอบความรู้ของคนทั้งหลาย เพื่อให้ได้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดี น่าอนุโมทนาที่มีโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำอย่างนี้ และขอให้โรงเรียนที่มีมาตรฐานอย่างนี้เพิ่มมากขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ไพศาล แก่ประเทศชาติพระพุทธศาสนาของเราสืบไป^{๓๒}

เพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ของความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธชัดเจน ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดอัตลักษณ์ “๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ปีที่ ๙” เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิสุทธิพุทธให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีอยู่ ๕ ด้าน ดังนี้ คือ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร ๓) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ๔) ด้านการส่งเสริมวิสุทธิพุทธ ๕) ด้านการเรียนการสอน รายละเอียดปรากฏ ตามตารางที่ ๒ ดังนี้^{๓๓}

^{๓๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **ร้อยโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๖).

^{๓๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **อัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ปีที่ ๙**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.vitheeuddha.com/main.php?url=about&code=result> [๒๐ ก.พ. ๒๕๕๖].

ตารางที่ ๒. แสดงอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ปีที่ ๙

ด้านกายภาพ	ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร	ด้านกิจกรรม ประจำวันพระ	ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	ด้านการเรียนการสอน
๑.มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ	๑.รักษาศีล ๕	๑.ใส่เสื้อสีขาวทุกคน	๑.ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน	๑.บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียนเช้า – บ่าย ทั้งครู และนักเรียน
๒. มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน	๒.ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม	๒.ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์	๒.ไม่ดูค่านักเรียน	๒.บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา
๓.มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน	๓.ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ	๓.รับประทานอาหารมังสวิรัตินะมิกะกลางวัน	๓.ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน	๓.ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง
๔.มีพระพุทธรูปสุภาสิต วาเชธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ	๔.ประหยัด ออม ถนอม ใช้ เงิน และสิ่งของ	๔.สวดมนต์แปล	๔.โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึกละความดีที่ทำได้ทำความดี	๔.ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
๕.มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น	๕.มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ดี		๕. ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี	๕.ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง
๖.มีห้องพระพระพุทธรูปศาสนา หรือลานธรรม			๖.ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสอบได้ธรรมะศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย	
๗.ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%			๗.บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง	
			๘.มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ	

ที่มา :สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. อัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์].

สรุปแนวความคิดการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ คือ เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวุฒิธรรม ๔ ประการ การจัดสภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย การจัดด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ สำหรับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ แบ่งการดำเนินการเป็น ๖ ชั้น คือ ชั้นเตรียมการ ชั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ชั้นดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา ชั้นปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง และชั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน และจัดทำตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ ด้านปัจจัย (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Output) และด้านผลกระทบ (Impact) และได้กำหนดอัตลักษณ์ ๕ ด้าน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ๒๙ ประการ เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๑.๖.๔ งานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้สืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในเรื่องนี้ได้พบว่าที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้วิจัยได้นำงานวิจัยเหล่านั้นมาอ้างอิงไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และ แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ วิธีดำเนินการวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงสังเกต และสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างในภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนา (Descriptive Analysis) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต ใช้บันทึกการสังเกตในเขตพื้นที่ภาคสนาม และแบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย ผลการวิจัยได้ข้อสรุป คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีอยู่ ๒ สาเหตุใหญ่ ๆ คือ สาเหตุภายในกับสาเหตุภายนอก

๑) สาเหตุภายใน มี ๒ สาเหตุหลัก ได้แก่ (๑) **ด้านลักษณะของวัด** คือ วัดในชุมชนบางวัดขาดการเอาใจใส่ดูแล บางวัดทรุดโทรม รกร้าง ไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ไม่น่าอยู่อาศัย ไม่ดึงดูดให้คนมาทำบุญ สภาพบรรยากาศมีอากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่สบายของผู้อยู่อาศัย (๒) **ด้านพระสงฆ์** ที่อาศัยภายในวัดส่วนใหญ่มาจากถิ่นอื่น บางรูปปรับตัวเข้ากับชุมชนไม่ได้ ไม่สามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ ขาดการร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชนในที่สุดพระสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้ และพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำ ทั้งด้านปริยัติธรรมและด้านสามัญศึกษา แสดงธรรมสั่งสอนญาติโยมไม่ได้จึงเป็นผู้นำของชุมชนไม่ได้ สาเหตุดังกล่าวทำให้วัดขาดคนเข้าทำนุบำรุงพุทธศาสนา เป็นสาเหตุทำให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้จึงทำให้เกิดการขาดแคลนพระสงฆ์

๒) สาเหตุภายนอก มี ๒ สาเหตุหลัก คือ (๑) **สาเหตุด้านชุมชน** คือ สภาพทั่วไปด้านชุมชน แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ชุมชนชนบท และชุมชนกึ่งชุมชนเมือง คนในชุมชนส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนา รายได้ของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยากจนมีหนี้สิน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะอุปถัมภ์การเป็นอยู่ของพระสงฆ์และวัด บางคนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้อพยพไปขายแรงงานยังต่างถิ่น อันเป็นสาเหตุให้มีผู้ที่เข้ามาบวชเพื่อศึกษาน้อยลง คนในชุมชนถูกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมดูดออกจากชุมชนจนกลายเป็นคนของบริษัท คนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตอยู่ในโรงงาน บริษัท มากกว่าการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน กลายเป็นระบบจริยธรรมใหม่ที่ปรากฏให้เห็นทั่วไปในชุมชนชนบทและชุมชนกึ่งชุมชนเมือง ปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นสาเหตุ

ที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลงเพราะขาดพลังคนหนุ่มสาวที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ชุมชนด้วย (๒) *สาเหตุด้านการบริหารของคณะสงฆ์* คือผู้บริหารระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภออ่อนแอในการบริหารจัดการ ปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดความเที่ยงธรรมในการใช้อำนาจ ปัญหาด้านการสนับสนุนให้กำลังใจจากผู้บังคับบัญชาขาดการเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ขาดแคลนจึงทำให้เกิดการขาดแคลนพระสงฆ์^{๓๔}

พงษ์ศักดิ์ ภูภาบขาว ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อควมมีประสิทธิผลของโรงเรียนเรียนร่วมจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อควมมีประสิทธิผลของโรงเรียนเรียนร่วมจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์ และตัวชี้วัดตามกรอบโครงสร้างซีที ในด้านนักเรียน สภาพแวดล้อม กิจกรรมการเรียนการสอนและเครื่องมือ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงนโยบาย มี ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกการจัดทำร่างข้อเสนอเชิงนโยบาย ใช้วิธีดำเนินการวิจัย ๓ วิธี คือ ๑) การศึกษาเชิงสำรวจเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางการแก้ปัญหา ๒) การสนทนากลุ่มเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและสิ่งคุกคาม และ ๓) การศึกษาพหุกรณีสถานศึกษาต้นแบบ และขั้นตอนที่สองการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลที่สังเคราะห์ได้จากผลการวิจัย ในขั้นตอนแรก ตามเกณฑ์ความสอดคล้อง เหมาะสม เป็นประโยชน์ เป็นไปได้และเป็นที่ยอมรับ ใช้วิธีดำเนินการวิจัย ๓ วิธี คือ ๑) การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ ๒) การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และ ๓) การประชาพิจารณ์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

(๑) ได้วิสัยทัศน์ว่า “ภายในปี ๒๕๕๘ จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดชั้นนำการจัดการศึกษาเรียนร่วมในสถานศึกษาทุกระดับอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพ ด้วยรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องตามความต้องการจำเป็นของเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ทั้งด้านทักษะการช่วยเหลือตนเอง ทักษะทางสังคมและการดำรงชีวิต ทักษะทางวิชาการและทักษะการงานอาชีพ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เด็กสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้” และได้พันธกิจ ๙ ประการ คือ ๑) พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาเรียนร่วมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๒) สร้างโอกาสให้เด็กพิการได้เข้าเรียนร่วมในสถานศึกษาทุกระดับอย่างเท่าเทียม ๓) ส่งเสริมและพัฒนาเด็กพิการตามเกณฑ์มาตรฐานและได้รับการพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นทุกด้าน ๔) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กพิการให้สามารถดำรงชีวิตอิสระ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และมีส่วนร่วมทางสังคมในทุกมิติ ๕) สร้างและพัฒนาภาคีเครือข่าย แหล่งบริการและระบบการคัดกรอง แบบมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ๖) พัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรให้มีเจตคติที่ดี มีทักษะในการทำงานและมีขวัญกำลังใจ ๗) พัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยกระบวนการวิจัย ๘) ส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานองค์กรภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือครอบครัว จัดการศึกษาเรียนร่วมอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐาน และ ๙) สร้างความพร้อมของสถานศึกษาในด้านสภาพแวดล้อม

^{๓๔} ทัศคติทองทิพย์และคณะ, “การศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์”, *รายงานการวิจัย*, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์), หน้า ๗๓-๘๔.

เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาที่คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

(๒) ได้ชุดของเป้าหมาย กลยุทธ์และตัวชี้วัด ตามกรอบโครงสร้างซีท ที่มุ่งจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ เช่น มุ่งมั่นในการบริหารจัดการ มีระบบการคัดกรอง มีการฟื้นฟูสมรรถภาพ มีการเตรียมความพร้อมของเด็กและส่งต่อเข้าเรียน มุ่งวางแผน วิเคราะห์สภาพแวดล้อม จัดตั้งศูนย์ประสานงาน กำหนดมาตรฐาน ติดตาม กำกับและประเมินผล ระดมสรรพกำลังความร่วมมือ ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามีอิสระในการดำเนินงาน จัดโครงสร้างการบริหาร สร้างทีมงาน มีเป้าหมายทิศทางและพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพ มุ่งจัดระบบการจัดการเรียนร่วม ให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น ประชาสัมพันธ์ จัดสรรงบประมาณ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา เพื่อให้เด็กพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้^{๓๔}

พัชรกฤษฎี พวงนิล ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กลยุทธ์การระดมทรัพยากรทางการศึกษา เพื่อพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐในจังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและพัฒนากลยุทธ์ การระดมทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐในจังหวัดมหาสารคามผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ๒ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ การศึกษาบริบทเพื่อจัดทำร่างกลยุทธ์ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การศึกษาพหุกรณี จำนวน ๓ โรงเรียน การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเชิงสำรวจและระยะที่ ๒ การพัฒนาและตรวจสอบกลยุทธ์ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ความเป็นไปได้ และได้รับการยอมรับ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ และการประชุมพิจารณาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

สภาพปัจจุบัน ปัญหาในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา พบว่า ๑) ด้านเงินทุนหรืองบประมาณ โรงเรียนมีการปฏิบัติและปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ด้านบุคคล โรงเรียนมีการปฏิบัติและปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี โรงเรียนมีการปฏิบัติและปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๔) ด้านที่ดินและสิ่งก่อสร้าง โรงเรียนมีการปฏิบัติและปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และ ๕) ด้านแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากแต่มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

ประเด็นกลยุทธ์ในการระดมทรัพยากรทางการศึกษา จำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านเงินทุนหรืองบประมาณ ประกอบด้วย ๘ กลยุทธ์ ๒๑ มาตรการ และ ๔๓ ตัวชี้วัด ๒) ด้านบุคคล ประกอบด้วย ๘ กลยุทธ์ ๒๓ มาตรการ และ ๔๘ ตัวชี้วัด ๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี ประกอบด้วย ๘ กลยุทธ์ ๒๔ มาตรการ และ ๕๗ ตัวชี้วัด ๔) ด้านที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ประกอบด้วย ๘ กลยุทธ์ ๒๓ มาตรการ และ ๔๙ ตัวชี้วัด และ ๕) ด้านแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย ๘ กลยุทธ์ ๒๓ มาตรการ และ ๔๕ ตัวชี้วัด

ส่วนกลไกการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ กลไกการควบคุมกลยุทธ์ และกลไกการประเมินกลยุทธ์นั้น ประกอบด้วย ๓ กลไกหลัก ได้แก่ ๑) กลไกด้านองค์กร คือ การกำหนดโครงสร้างองค์กรการประสานงาน การมอบหมายภารกิจ ระบบการกำกับติดตามตรวจสอบ มีความโปร่งใส ๒) กลไกด้าน

^{๓๔} พงษ์ศักดิ์ ภูภาพขาว, “ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อควมมีประสิทธิภาพของโรงเรียนเรียนร่วมจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๓)

บุคคล คือ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน มีทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ มีความเสียสละ อดทน มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความมุ่งมั่นเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และ ๓) กลไกด้านการบริหารจัดการคือ การยึดหลักการมีส่วนร่วม จัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงตามความจำเป็น การให้อำนาจและกระจายอำนาจในการบริหารจัดการ การควบคุมการปฏิบัติงานด้วยแผนงานหรือโครงการ ซึ่งจะต้องสอดคล้องและเชื่อมกันเพื่อความสำเร็จของการดำเนินงาน โดยโรงเรียนควรนำมาตรึงการไปวางแผนในการปฏิบัติให้ต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละโรงเรียน^{๓๖}

เพียงแข ภูมายาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ การประเมินการจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อประเมินการจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกจังหวัดขอนแก่นให้ได้สารสนเทศในการตัดสินใจ การตัดสินใจคุณค่าเกี่ยวกับการศึกษาอย่างเป็นระบบในด้านต่อไปนี้ (๑) ด้านบริบท (๒) ด้านปัจจัยป้อนเข้า (๓) ด้านกระบวนการ (๔) ด้านผลลัพธ์ และ (๕) ด้านผลกระทบ ๒) เพื่อเสนอภาพอนาคตของการจัดการศึกษา โดยใช้แนวทางการประเมินเชิงระบบและรวมพลัง เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือคู่มือการประเมิน ซึ่งรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการตรวจสอบเอกสาร นอกจากนั้น ยังมีเครื่องมือตรวจสอบยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลได้แก่ แบบบันทึกกลุ่มสนทนาโดยจัดกลุ่มสนทนากับหัวหน้ากลุ่มงานวิชาการ และหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ แบบสัมภาษณ์ใช้สัมภาษณ์กลุ่มครูผู้สอน ส่วนแบบสอบถามใช้กับ คณะครูฝ่ายบริหาร รวม ๒๐ คน ครูผู้สอน ๘๐ คน และผู้ปกครองนักเรียนจำนวน ๓๕๗ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลของการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

๑) ผลการประเมินตามมิติของการประเมิน ได้ข้อสรุป คือ (๑) ด้านบริบท พบว่า การดำเนินงานในโรงเรียนมีสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้เดิม โดยโรงเรียนไม่ต้องมีการปรับเปลี่ยนปรัชญา นโยบาย และวิสัยทัศน์ทางการศึกษา โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้ตามสภาพและความสอดคล้องทางสังคมทั้ง นโยบายการจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับทิศทางและแผนการจัดการศึกษาของชาติ และมีความสอดคล้องตามปทัสถานและแนวทางของการจัดการศึกษาของสถานศึกษาคาทอลิก ซึ่งมีความสอดคล้องเหมาะสมในระดับดีมาก (๒) ด้านปัจจัยป้อนเข้า พบว่า โครงสร้างองค์กร และระบบการบริหารมีความสอดคล้องและสนับสนุนการจัดการศึกษา ทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีปริมาณเพียงพอ และมีคุณภาพต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา แต่ควรมีมาตรการ และการจูงใจให้บุคลากรรักโรงเรียนและอยู่ในโรงเรียนต่อไป ทั้งนี้ทรัพยากรด้านงบประมาณ สื่อ และอุปกรณ์สำหรับการศึกษา สถานที่ศึกษา และบรรยากาศแวดล้อม มีความสอดคล้องและเหมาะสมในระดับดีมาก (๓) ด้านกระบวนการ พบว่า การจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้เรียนอยู่ในระดับดีมากแต่โรงเรียนควรส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดกิจกรรมที่หลากหลายควรใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตให้มากขึ้น ควรมีเกณฑ์มาตรฐานในการ

^{๓๖} พชรภุชญา พวงนิล, “กลยุทธ์การระดมทรัพยากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐในจังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๓)

คัดเลือกครูผู้สอนโดยเฉพาะครูชาวต่างชาติในโครงการการใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการเรียนการสอน ส่วนการดำเนินงาน ตามภารกิจของสถานศึกษาใน ๔ กลุ่มงานนั้น พบว่า สถานศึกษาจะต้องเพิ่มการบริหารเชิงกลยุทธ์โดยจัดให้มีแผนกลยุทธ์ที่มีตัวบ่งชี้ความสำเร็จในทุกกลุ่มงาน (๕) ด้านผลลัพธ์ ผลลัพธ์หลักที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการศึกษาคือ ผู้เรียน พบว่าสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี รวมถึง คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ผลการประเมินอยู่ในระดับดีมากในขณะที่ผลการประเมินด้านผู้เรียนมีความรู้ และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร อยู่ในระดับพอใช้ โรงเรียนควรพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น ส่วนผลลัพธ์อันเกิดจากการดำเนินงานของสถานศึกษาทั้งรางวัลและเกียรติบัตรที่เคยได้รับ พบว่าทุกโรงเรียนได้รับรางวัลในระดับจังหวัด แต่ยังมีข้อเสนอแนะว่าควรส่งเสริมด้านการประกวดแข่งขันต่าง ๆ ในนามของสถานศึกษาเพิ่มมากขึ้น (๕) ด้านผลกระทบ ซึ่งประเมินระดับความพึงพอใจผลของการจัดการศึกษา ด้านผู้เรียน พบว่า

ผู้ปกครองให้การยอมรับและมีความพึงพอใจในระดับมาก ส่วน ครู และผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งประเมินคุณลักษณะตามจรรยาวิชาชีพ และ พฤติกรรมการทำงาน พบว่า ชุมชน และสังคม ให้การยอมรับด้านความซื่อสัตย์สุจริต และความเอาใจใส่นักเรียน ส่วนการให้บริการและการบริการการจัดการศึกษา พบว่า ชุมชนและสังคมให้การยอมรับ และมีความพึงพอใจในระดับมาก

๒) การเสนอภาพอนาคตของการจัดการศึกษา ได้ข้อสรุป คือ (๑) จุดเด่นที่ควรส่งเสริมและพัฒนาเพื่อความยั่งยืนต่อไป คือ การจัดหลักสูตรพิเศษเพิ่มเติมที่สอดคล้องต่อสภาพและความต้องการของสังคม การมีวัฒนธรรมในการทำงานที่เข้มแข็ง การมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ และ วัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา การให้บริการที่ดี รวมถึงการดูแลและให้ความใส่ใจแก่นักเรียน (๒) จุดที่ควรเร่งพัฒนา คือ การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การมีแผนกลยุทธ์ และการใช้ข้อมูลสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน และการตัดสินใจ การส่งเสริมด้านการประกวดแข่งขันต่าง ๆ ในนามของสถานศึกษา และการประชาสัมพันธ์โรงเรียน (๓) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในกลุ่มโรงเรียน เพื่อประสิทธิผลทางการศึกษา คือ การสร้างคุณค่าและความตระหนักให้แก่บุคลากรในการเป็นเครือข่าย การแบ่งปันทรัพยากร ทั้งด้านบุคลากร และวัสดุ อุปกรณ์ทางการศึกษา การเป็นพันธมิตรด้านวิชาการ เช่น การจัดทำเอกสารงานวิชาการต่าง ๆ การจัดทำข้อสอบร่วมของโรงเรียนในเครือข่าย การจัดประชุม สัมมนา ทางวิชาการร่วมกัน เป็นต้น^{๓๗}

ศิริกุล นามศิริ ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบริหารจัดการ ในโรงเรียนขนาดเล็ก: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาสภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาหรือบรรลุมหาวิทยาลัยที่คาดหวังการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษา การเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการนำทางเลือกไปปฏิบัติ และ ๒) เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน และองค์ความรู้ที่เกิดจากการนำหลักการบริหารจัดการมาใช้เป็นตัวสอดแทรกเพื่อพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา

^{๓๗} เพียงแข ภูผายาง, “ การประเมินการจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๔)

ขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษา และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ร่วมวิจัย คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโรงเรียนบ้านบึงฉมึ จำนวน ๖๖ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์กลุ่ม และแบบตรวจสอบหรือบันทึก ผลการวิจัย พบว่า

โรงเรียนบ้านบึงฉมึ มีการดำเนินงานด้านการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก รองลงมาเป็นการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร การวัดผลและประเมินผลและการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและภายนอก มีปัญหาที่สำคัญคือโรงเรียนไม่ผ่านการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) จึงดำเนินงานใน 3 โครงการ คือ ๑) โครงการพัฒนาการจัดองค์กร โครงสร้างการบริหารและจัดงานวิชาการและพัฒนาองค์กรอย่างเป็นระบบครบวงจร ๒) โครงการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและสาระหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และ ๓) โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย มีผลทำให้โรงเรียนผ่านการประเมินคุณภาพภายในที่อิงสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ ๑๒, ๑๔ และ ๑๕ โดยมีค่าระดับ ๓.๒๐, ๓.๐๐ และ ๓.๒๘ ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้วิจัย ผู้ปกครอง ผู้นำ ท้องถิ่น ครู ผู้บริหารโรงเรียนศึกษานิเทศก์ และนักวิเคราะห์นโยบายและแผน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑ เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงหลายประการ ทั้งด้านความรู้และประสบการณ์ และเกิดองค์ความรู้จากการปฏิบัติ คือ ๑) การจัดโครงสร้างการบริหารและจัดการงานวิชาการตามหลักการบูรณาการแนวทีมฟุตบอลเชิงรุก ๒) การยึดมั่นในหลักการบูรณาการ ๙ ประการ ๓) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง ๔) คำนึงถึง ๑๐ หลักการ ๑๐ จรรยาบรรณ และ ๑๐ บทบาทของผู้วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐาน และ ๕) การมีขั้นตอนย่อยการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ทำให้มีนวัตกรรมที่เรียกว่า “กรอบการปฏิบัติ ๓ พลังเสริมการบูรณาการเพื่อพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนบ้านบึงฉมึ: องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”^{๓๘}

ภริสา ปราบริปู ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัญหาการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน” ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน หรือบุคคลทุกกลุ่มโดยรวม มีความเห็นว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีปัญหาการบริหารงานวิชาการ บุคคล ธุรการและการเงิน อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมนักเรียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง^{๓๙}

จำเริญ ปะการะโพธิ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น” ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น มีปัญหาด้านการบริหารทั่วไปเกี่ยวกับการจัดองค์กรในโรงเรียนไม่

^{๓๘} ศิริกุล นามศิริ, “การพัฒนางานวิชาการด้วยหลักการบูรณาการในโรงเรียนขนาดเล็ก: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๕๒)

^{๓๙} ภริสา ปราบริปู, “ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕)

ชัดเจน การบริหารการเงินยุ่งยากซับซ้อน บุคลากรไม่เข้าใจระเบียบปฏิบัติ การสื่อสารต่าง ๆ ไม่สะดวกและทันสมัย งบประมาณมีน้อย บุคลากรขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ด้านงานวิชาการ ไม่มีการวางแผนงานวิชาการที่เป็นระบบและชัดเจนไว้ล่วงหน้า ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้โดยตรงช่วยงาน ส่งเสริมและพัฒนาด้านวิชาการ ด้านงานธุรการ ขอบข่ายการวางแผนงานธุรการไม่ชัดเจน ไม่มีบุคลากรหลักรับผิดชอบงานธุรการโดยเฉพาะ การปฏิบัติงานไม่เป็นระบบ ด้านงานปกครองนักเรียน ไม่มีแผนงานปกครองนักเรียนที่ชัดเจน ไม่มีบุคลากรที่ต้องรับผิดชอบงานนี้โดยเฉพาะ ด้านงานบริการ มีขอบข่ายที่กำหนดไว้ตามแผนมากเกินไปไม่สามารถปฏิบัติตามได้ทั้งหมด การบริการด้านโสตทัศนูปกรณ์ไม่เพียงพอ ด้านงานโรงเรียนที่จะช่วยบริการแก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ให้ทั่วถึง ด้านงานอาคารสถานที่ไม่สามารถทำได้ตามเป้าหมายที่กำหนดของโรงเรียน อาคารเรียน ห้องเรียน ตลอดจนห้องพิเศษต่าง ๆ ไม่เพียงพอ บริเวณคับแคบ งบประมาณสำหรับงานด้านนี้มีจำกัด^{๔๐}

สมบูรณ์ วิลา ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัญหาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จังหวัดนครพนม” ผลการศึกษาพบว่า ๑) บุคลากรโดยรวมและจำแนกตามขนาดโรงเรียนเห็นว่ามีปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร และด้านกิจการนักเรียน และมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ๓ ด้าน คือ ด้านธุรการ การเงินและพัสดุ ด้านอาคารสถานที่ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ๒) บุคลากรในโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็กเห็นว่ามีปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม โดยรวมและรายด้าน ๕ ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านกิจการนักเรียน ด้านธุรการ การเงินและพัสดุ ด้านอาคารสถานที่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไม่แตกต่างกัน แต่บุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาด้านบุคลากรมากกว่าในโรงเรียนขนาดกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๔๑}

๑.๗. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิสุทธิคุณชั้นนำ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยแบบผสม(Mixed Research Method) เป็นกระบวนการที่ผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ศึกษาผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และศึกษาแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิสุทธิคุณจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยแบ่ง เป็น ๙ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

^{๔๐} พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์, “การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓)

^{๔๑} พระสมบูรณ์ วิลา, “ปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔)

๑.๗.๑ การสำรวจเอกสาร

เป็นขั้นการสำรวจเอกสารต่าง ๆ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำราวารสารและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

๑.๗.๒ กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายดังนี้ คือ ๑) ผู้บริหารสถานศึกษา ๒) พระสงฆ์ ๓) ครูผู้สอน และ ๔) ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน ที่ศึกษานิตเทศก์ได้ให้ความเห็นว่าเป็นโรงเรียนวิถิพุทธที่จัดการศึกษาได้ดีในอันดับต้น ๆ คือ จังหวัดสุรินทร์ เลือกศึกษา จำนวน ๓ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านชะเนก อำเภอศีขรภูมิ โรงเรียนบ้านท่าศิลา อำเภอท่าตูม และ โรงเรียนบ้านเสกกอง อำเภอปราสาท จังหวัดบุรีรัมย์ เลือกศึกษา จำนวน ๔ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้อง อำเภอลำปลายมาศ โรงเรียนบ้านหนองรักษ อำเภอกะสัง โรงเรียนบ้านโคกยางทองคำ อำเภอนางรอง และโรงเรียนบ้านหนองตัว อำเภอกุเมือง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ ๑) ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการ ของสถานศึกษาที่ใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา จำนวน ๗ คน ๒) พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในชุมชนหรือที่เข้าสอนในสถานศึกษาที่ใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา จำนวน ๕ รูป ๓) ครูผู้สอน หมายถึง ครูที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษาที่ใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔๔ คน ๔) ผู้ปกครองนักเรียน หมายถึง ผู้ปกครองของนักเรียนที่มีลูกหลานกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๓๑๗ คน การกำหนดขนาดตัวอย่างใช้วิธีการตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan)^{๔๒} ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)^{๔๓}

๑.๗.๓ การสร้างเครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี ๓ แบบ แต่ละแบบมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๗.๓.๑ แบบบันทึกการสังเกต ใช้สังเกตและบันทึกข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน ๔ ด้านหลัก ดังนี้ ๑) ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๒) การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ๓) ผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ๔) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในบริบทความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ

๑.๗.๓.๒ แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๒ ชุด ดังนี้ คือ ชุดที่ ๑ ใช้สำหรับถามความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาที่มีต่อการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ๒) ผลสำเร็จตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ ๓) ผลสำเร็จ

^{๔๒} อ้างถึงใน, พิสนุ พงศ์ศรี, *วิจัยทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เทียมฟ้าการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๙.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

ของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา **ชุดที่ ๒** ใช้สำหรับถามความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ และ ๒) ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๑.๗.๓.๓ แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน ๗ คน พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป และครูจำนวน ๗ คน เกี่ยวกับปัญหา และแนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน มี ๓ ด้าน คือ ๑) แนวทางพัฒนาตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ๒) แนวทางพัฒนาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ๓) แนวทางพัฒนาด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๑.๗.๔ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบบันทึกการสังเกต แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เมื่อสร้างเรียบร้อยแล้วได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพดังนี้

๑.๗.๔.๑ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ คือ แบบบันทึกการสังเกต แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำเสนอต่อ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ให้ตรวจสอบคุณภาพและให้ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไขเครื่องมือนี้ให้มีความสมบูรณ์ในเบื้องต้นก่อนต่อจากนั้นจึงได้นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบต่อไป

๑.๗.๔.๒ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ คือ แบบบันทึกการสังเกต แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ จำนวน ๗ รูป/คน ดังนี้ (รายชื่อผู้เชี่ยวชาญอยู่ในภาคผนวก) คือ สาขาภาษาศาสตร์ จำนวน ๑ รูป สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน ๑ คน สาขาวิชาพระพุทธศาสนาจำนวน ๒ รูป/คน, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน ๒ คน และสาขาวิชาการวัดผลและประเมินผล จำนวน ๑ คน ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบ ภาษาที่ใช้ ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยใช้เทคนิค IOC (item objective congruence index) ข้อคำถามแต่ละข้อจะต้องได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไปจึงจะสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมีค่าดัชนีความสอดคล้องทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๖

๑.๗.๔.๓ การตรวจสอบโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือประเภทแบบสอบถามไปทดลองใช้นอกกลุ่มตัวอย่างโดยทดลองใช้กับกลุ่มบุคลากรในสถานศึกษาและผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มละ ๓๐ คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha Coefficient) แบบสอบถามชุดที่ ๑ ใช้กับกลุ่มบุคลากรในสถานศึกษาได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๖๓ และ แบบสอบถามชุดที่ ๒ ใช้กับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๙ และเมื่อนำมาจำแนกรายด้านปรากฏตามรายละเอียดในตารางที่ ๓ ดังนี้

ตารางที่ ๓. แสดงค่าความเที่ยง (reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับและรายด้าน

แบบสอบถามชุดที่ ๑		แบบสอบถามชุดที่ ๒	
ด้าน	ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา	ด้าน	ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา
๑.ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ	๐.๙๕๑	๑.ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ	๐.๘๙๕
๒.ผลสำเร็จตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษาของ ศมศ.	๐.๙๗๔	๒.ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา	๐.๘๘๒
๓.ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา	๐.๙๖๕		
รวมทั้งฉบับ	๐.๙๖๓	รวมทั้งฉบับ	๐.๘๘๙

เมื่อเครื่องมือแต่ละประเภทได้ผ่านการตรวจสอบในแต่ละขั้นตอนเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ จากนั้นจึงได้นำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๑.๗.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายโดย ติดต่อประสานงานขอความร่วมมือกับผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่เป้าหมายในเบื้องต้นก่อน ต่อจากนั้นจึงได้นำหนังสือขอความร่วมมือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษากลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย เมื่อได้รับอนุญาตเรียบร้อยแล้ว จึงได้ดำเนินการโดยใช้แบบบันทึกการสังเกต แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑.๗.๕.๑ แบบบันทึกการสังเกต ใช้ในการสังเกตและบันทึกข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน ดังนี้

๑) ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีการสังเกตและบันทึกข้อมูลพื้นฐาน ๓ ด้าน ได้แก่ ประวัติของโรงเรียนวิถิพุทธ สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตพื้นที่สถานศึกษาให้บริการ และสภาพทั่วไปของสถานศึกษา

๒) การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ได้แก่ โครงสร้างการบริหารงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย อัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา แนวทางพัฒนาและกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา

๓) ผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนบ้านชะเนง โรงเรียนบ้านท่าศิลา โรงเรียนบ้านเสกกอง โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้อง โรงเรียนบ้านหนองรักษ์ โรงเรียนบ้านโคกยางหนองตาสี และโรงเรียนบ้านหนองตัว

๔) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในบริบทความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ ได้แก่ ด้านสถานศึกษา และด้านชุมชน

๑.๗.๕.๒ แบบสอบถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๒ ชุด แต่ละชุด มีรายละเอียด ดังนี้

๑) แบบสอบถามชุดที่ ๑ ใช้สำหรับถามความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาที่มีต่อผลของการบริหารสถานศึกษาโดยใช้ หลักไตรสิกขา ๓ ด้านดังนี้ คือ (๑) ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ได้แก่ ด้านกายภาพ, ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร,ด้านกิจกรรมประจำวันพระ,ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ และด้านการเรียนการสอน (๒) ผลสำเร็จตามผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ ได้แก่ ด้านคุณภาพผู้เรียน, ด้านการจัดการศึกษา, มาตรฐานด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้,ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา และ ด้านมาตรการส่งเสริม และ (๓) ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ด้านสถานศึกษา และด้านชุมชน

๒) แบบสอบถามชุดที่ ๒ ใช้สำหรับถามความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อผลการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา ของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน ๒ ด้านดังนี้ คือ (๑) ด้านผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ได้แก่ ด้านกายภาพ, ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร,ด้านกิจกรรมประจำวันพระ,ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ และด้านการเรียนการสอน (๒) ด้านผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ด้านสถานศึกษา และด้านชุมชน

๑.๗.๕.๓ แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ จำนวน ๗ โรงเรียน มี ๓ ด้าน ๑) แนวทางพัฒนาตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถิพุทธ ๒) แนวทางพัฒนาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และ ๓) แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๑.๗.๖ การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เมื่อได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจึงนำมาจัดเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๑.๗.๗ การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๑.๗.๗.๑ สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๗.๗.๒ ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เป็นข้อมูลที่ได้จาก แบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ส่วนข้อมูลที่ได้จาก แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติใน

การวิเคราะห์ (Statistics Analysis) ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตาราง

๑.๗.๗.๓ แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนวิถีพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดวิเคราะห์ SWOT นำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis)

๑.๗.๗.๔ เกณฑ์การกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเฉลี่ย จากแบบสอบถามเป็นการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนของคำถามแต่ละข้อจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ผู้วิจัยได้กำหนดค่าตามเกณฑ์ในตารางที่ ๔ ดังนี้

ตารางที่ ๔. แสดงค่าน้ำหนักคะแนนแบบสอบถามและเกณฑ์ค่าเฉลี่ย

ค่าน้ำหนักคะแนน	แบบสอบถามชุดที่ ๑.	แบบสอบถามชุดที่ ๒.	เกณฑ์ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$
๑ หมายถึง	ปรับปรุง	มีความพึงพอใจน้อยที่สุด	๑.๐๐ – ๑.๕๐
๒ หมายถึง	พอใช้	มีความพึงพอใจน้อย	๑.๕๑ – ๒.๕๐
๓ หมายถึง	ดี	มีความพึงพอใจปานกลาง	๒.๕๑ – ๓.๕๐
๔ หมายถึง	ดีมาก	มีความพึงพอใจมาก	๓.๕๑ – ๔.๕๐
๕ หมายถึง	ดีเยี่ยม	มีความพึงพอใจมากที่สุด	๔.๕๑ – ๕.๐๐

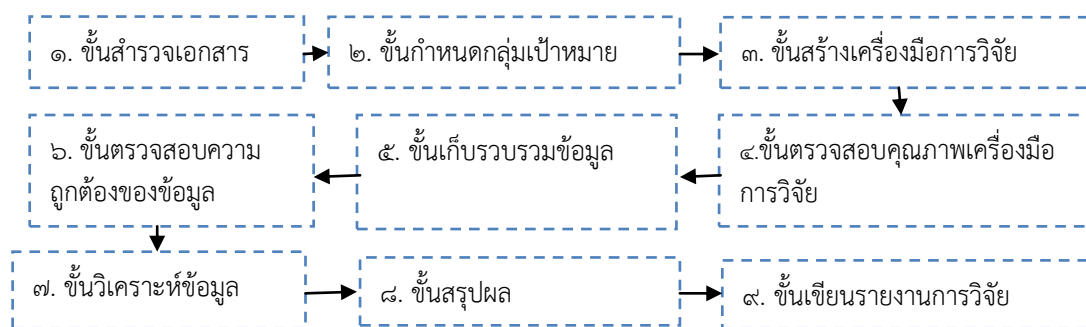
๑.๗.๘ การสรุปผลวิจัย

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุปเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัยต่อไป

๑.๗.๙ การเขียนรายงานการวิจัย

ผู้วิจัยได้เขียนรายงานการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย “วิธีการดำเนินการดังกล่าวสามารถนำมาเขียนเป็นขั้นตอนได้ตามแผนภูมิที่ ๑๒. ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑๒. แสดงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย

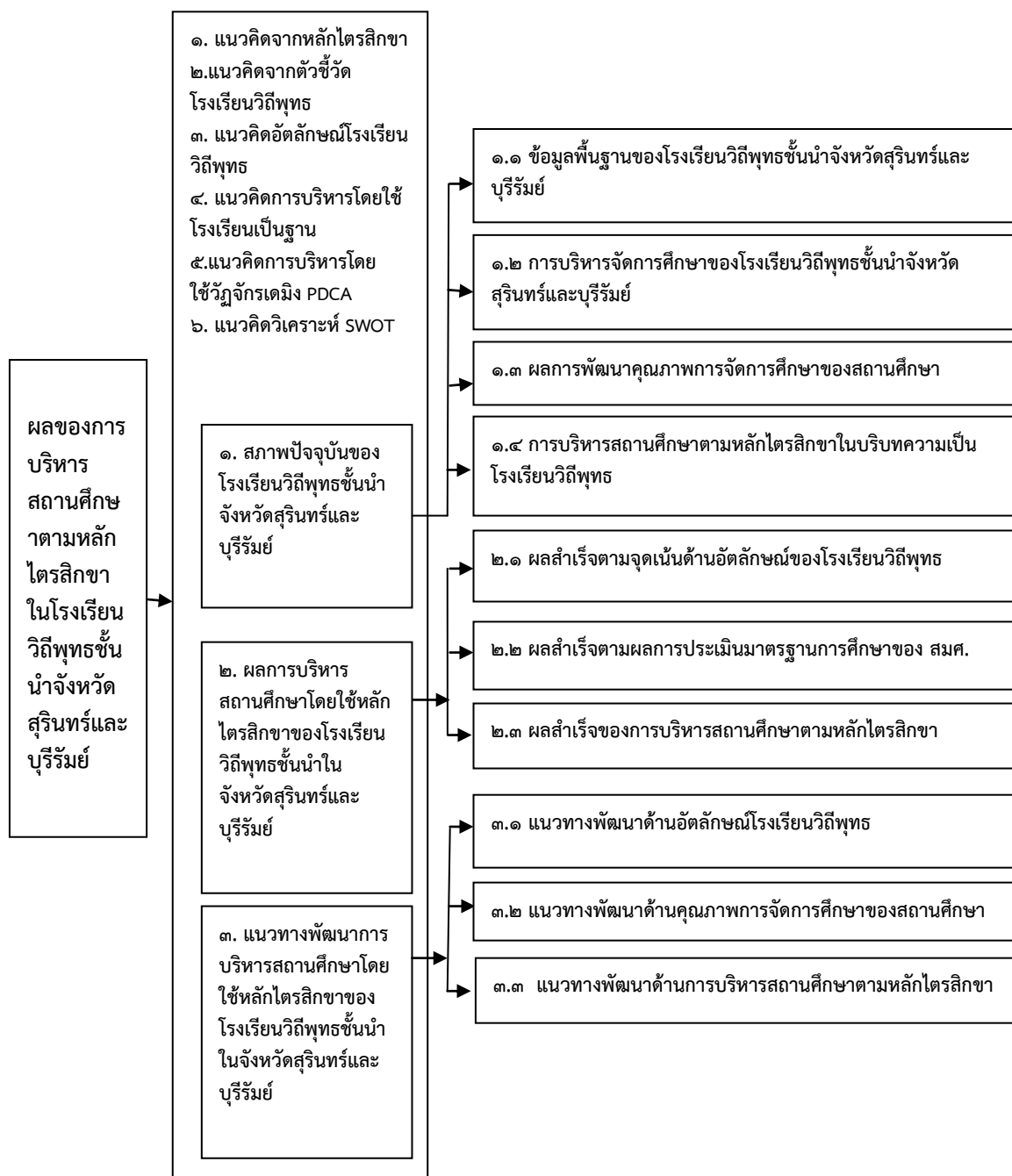

^{๔๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: หอไตรการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔-๑๕.

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดผู้วิจัยจึงได้วางกรอบแนวคิดในการวิจัย ตามแผนภูมิที่ ๑๓. ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑๓. แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ได้คำตอบเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาและแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ซึ่งจะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑.๙.๑ ได้ข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ผลจากการวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ได้สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนวิถิพุทธในกรณีอื่นได้ด้วย

๑.๙.๒ ทำให้ทราบผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ผลสำเร็จจากการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างให้สถานศึกษาอื่น ๆ ใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษา เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑.๙.๓ ได้แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นแนวทางให้ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจนำไปใช้กำหนดเป็นนโยบาย และจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ เพื่อใช้ในการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ด้วย